

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
В. о. завідувача кафедри

_____ М. М. Логвин
„_____” _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***На тему “ОРГАНІЗАЦІЯ І РОЗВИТОК ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ
У СВІТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ”***

***зі спеціальності 242 “Туризм і рекреація”
освітня програма “Туризм” ступеня магістра***

Виконавець роботи Климова Людмила Іллівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к. геогр. н., доц. Логвин Михайло Михайлович

(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Етнічний чинник у сучасному соціокультурному просторі.....	6
1.2. Зміст етнокультурного туризму та його види.....	Error! Bookmark not defined.
1.3. Етнічна культура в системі національної культури України	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ОЦІНКА РИНКУ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ.....	Error! Bookmark not defined.
2.1. Європейсько-азіатський досвід розвитку етнокультурного туризму ...	31
2.2. Український етнокультурний туристичний продукт та його оцінка	46
2.3. Сучасний стан розвитку етнокультурного туризму в Полтавській області.....	56
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	72
3.1. Етнокультурний туризм як складова європейської інтеграції України	72
3.2. Повоєнні перспективи розвитку етнокультурного туризму в регіонах України	77
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

У сучасних умовах практично не існує жодної етнічної спільноти, яка б не зазнала впливу інших культур. Незважаючи на зростання взаємозалежності людства, етнічне різноманіття продовжує зберігатися. Культурна самобутність кожного народу незмінно викликає зацікавлення та пізнавальний інтерес. Природне прагнення туриста пізнати життя й традиції інших народів формує один із найсильніших мотивів для подорожей. Ознайомлення з культурою та звичаями іншої країни сприяє духовному збагаченню особистості. У зв'язку з цим виокремився та набув самостійного значення такий різновид туризму, як культурний або пізнавальний. Пізнавальний туризм охоплює різноманітні аспекти подорожей, під час яких турист безпосередньо знайомиться з образом життя та етнічною культурою населення, зокрема традиційно-побутовою й професійною. Найбільший інтерес у мандрівників, за твердженням науковців, викликають такі складові культури народу, як мистецтво, наука, освіта, релігія, історія, аграрна культура, національна кухня та інші.

Проблема раціонального використання культурного потенціалу туристичних ресурсів завжди була актуальною, адже туристично-привабливо країна чи регіон вважається лише тоді, коли має наявний потенціал: історично-культурний, археологічний, архітектурний, туристичний, рекреаційний або ін. ресурси. Одним з найпопулярніших напрямків сучасного туризму є етнотуризм. Він робить головний акцент на історії народу, його побуту, культурних традиціях, мовних особливостях певних територій, творах фольклору. Проблема етнотуризму мало розроблена в сучасній українській культурології, сьогодні в Україні цей напрямок вивчають І. Бочан, В. Великочий, В. Віткалов, А. Гаврилюк, Л. Давиденко, В. Клапчук, І. Кулаковська, Л. Мухіна, В. Попов, В. Серебрій, В. Федорченко, В. Шикеринець та інші.

Метою роботи є вивчення стану розвитку етнокультурного туризму у

світі та повоєнні перспективи розвитку етнокультурного туризму в Україні. На підставі мети у роботі поставлені наступні завдання:

- розкрити етнічний чинник у сучасному соціокультурному просторі;
- проаналізувати зміст етнокультурного туризму та його види;
- вивчити роль етнічної культура в системі національної культури України;
- охарактеризувати європейсько-азіатський досвід розвитку етнокультурного туризму;
- дослідити український етнокультурний туристичний продукт;
- зробити аналіз сучасного стану розвитку етнокультурного туризму в Полтавській області;
- обґрунтувати етнокультурний туризм як складову європейської інтеграції України та повоєнні перспективи розвитку етнокультурного туризму в регіонах України.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси дослідження розвитку етнокультурного туризму.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку етнокультурного туризму у світі та повоєнній Україні.

У кваліфікаційній роботі використовувалися наступні методи: загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, абстрагування, узагальнення, аналіз і синтез, індукція й дедукція, системний аналіз. За допомогою аналітичного методу здійснено підбір інформації. Використовувалися методи: статистичний, системний аналіз та теоретичне моделювання.

Інформаційною базою для підготовки кваліфікаційної роботи слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали Державної служби статистики України, матеріали Державного агентства розвитку туризму, Концепція Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, матеріали

департаменту культури і туризму Полтавської ОВА, матеріали Державного музею-заповідника українського гончарства, Національного музею народної архітектури та побуту України та інші, наукові періодичні видання, статистичні бюлетені туристичної діяльності, актуальні електронні ресурси Інтернету.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані на XI Міжнародній молодіжній науково-практичній інтернет-конференції “Наука і молодь у XXI сторіччі” (м. Полтава, 10 листопада 2025 р) та наукових статтях.

Структурно робота складається з трьох розділів, вступу, висновків, списку використаних інформаційних джерел, додатків. У роботі міститься 4 таблиці, 13 рисунків, список використаних джерел складає 146 найменування. Робота викладена на 98 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ

1.1. Зміст етнокультурного туризму та його види

До новітніх форм туристичної діяльності науковці відносять етнографічний, або етнокультурний, туризм. Усі учасники етнокультурних подорожей, на нашу думку, повинні зважати на соціокультурні традиції та звичаї різних народів, зокрема національних меншин. Туристична діяльність має здійснюватися у гармонії з етнічними особливостями приймаючих регіонів, із обов'язковим дотриманням місцевих норм поведінки та традицій. У цьому зв'язку доцільним є використання поняття «туристична культура». У вітчизняній науковій практиці під туристичною культурою зазвичай розуміють усе, що стосується реалізації соціокультурної функції туризму.

Отже, туристична культура визначається як сукупність традицій і норм поведінки, що реалізуються у процесі туристичної діяльності та ґрунтуються на загальнолюдських і національних цінностях.

Етнокультурний туризм розглядається як інтегрований спеціалізований вид туризму, який сформувався на перетині туризмології, культурології, етнографії, туристичного краєзнавства та рекреалогії в результаті міждисциплінарного поєднання їхніх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань [66].

Етнографічний туризм є різновидом пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів, що належать до історичної спадщини народу, який проживав або проживає на відповідній території.

Рис. 1.1.1 Структура етнокультурного туризму, доповнено авторкою за [10, 49]

Слід зазначити, що поняття «етнокультурний туризм» має ширше змістове та світоглядне наповнення порівняно з «етнографічним туризмом», оскільки воно відображає мотиваційно-пізнавальний інтерес туристів до духовних і матеріальних складових культури конкретного народу (етносу). Таким чином, у науковій літературі паралельно використовуються кілька близьких за змістом термінів, які мають право на застосування: «етнографічний туризм», «етнокультурний туризм» та «етнічний туризм».

До найхарактерніших сучасних тенденцій розвитку туризму належать розширення спектра туристичних напрямів, а також диверсифікація туристичного продукту. Зростає популярність таких форм подорожей, як екотуризм, агротуризм, екстремальний туризм та інші. За твердженням Van den Berghe [141], будь-який різновид туризму водночас є формою міжетнічної взаємодії, отже майже кожен туристичний продукт містить у собі елементи етнотуризму.

Нині в усьому світі зростає інтерес до етнічної культури, а в нашій країні спостерігається піднесення етнічної самосвідомості. Посилюється увага до питань збереження етнокультурної спадщини, самобутності та культурного різноманіття, а також до проблем взаємодії туризму й культури [3] (дивію рис. 1.1.2 та 1.1.3).

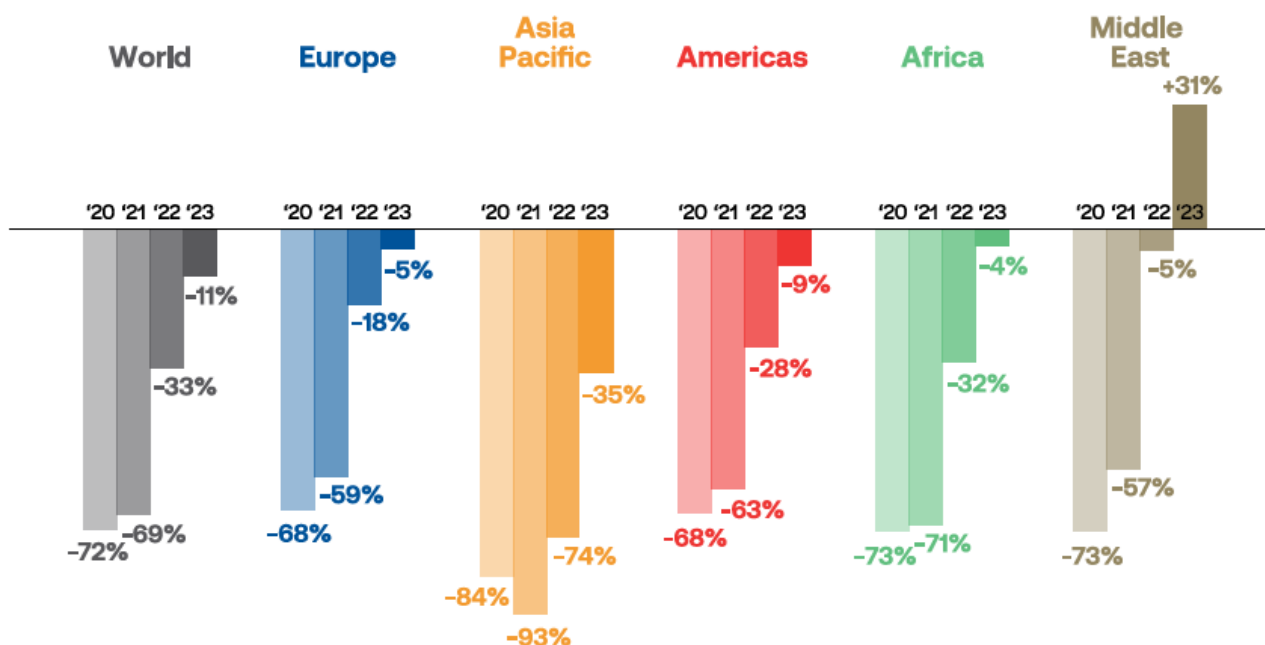

Рис. 1.1.2 Міжнародні туристичні прибуття у порівнянні з 2019 р., %, за [139]

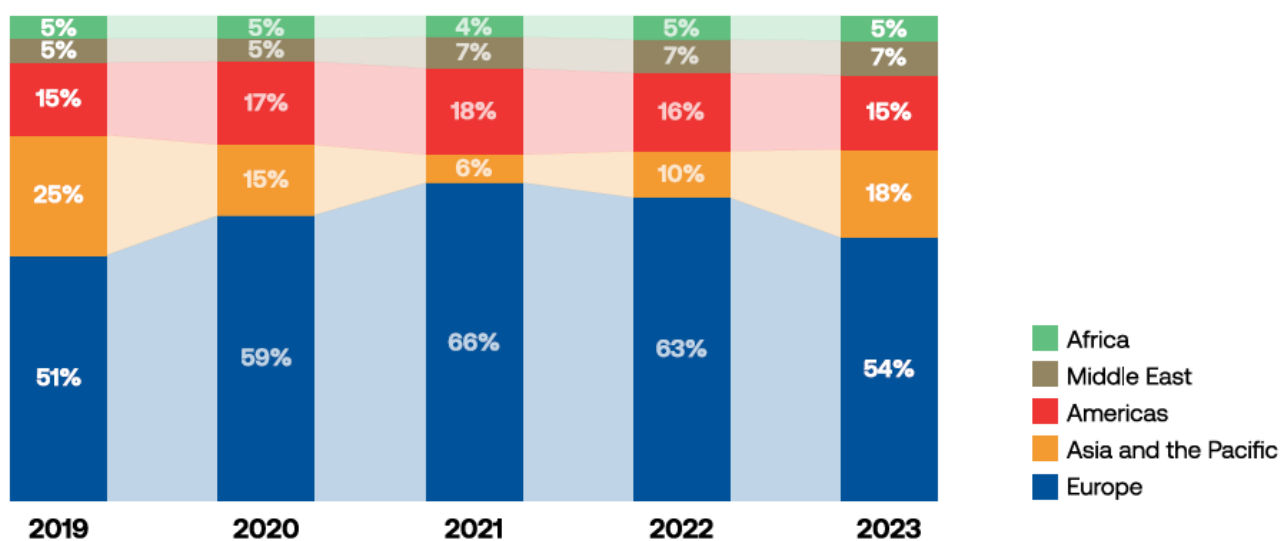

Рис. 1.1.3 Міжнародні туристичні прибуття за етнокультурними регіонами, %, за [139]

Розвиток туризму, зокрема етнічного, є особливо важливим для багатонаціональних регіонів із сприятливими кліматичними умовами та багатою історико-культурною спадщиною. Існує значна кількість підходів і визначень поняття етнічного туризму (таблиця 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Підходи до визначення категорії «етнічний туризм», за [53]

Етнічний туризм – це:
частина культурного туризму, який спрямований на ознайомлення з окремими народами та їх вивчення з метою культурного чи мовного обміну
відвідування історичної батьківщини чи місць народження родичів
подорож, що повністю або частково реалізується з метою відвідати співтовариство з первісною культурою
подорож, мотивована, перш за все, контактом з людьми, етнічна та/або культурна спадщина яких відрізняється від культурної (і/або етнічної) спадщини туриста
особливий різновид культурного туризму, що передбачає будь-яку екскурсію, яка фокусується переважно на людях, а не на природі, а також розкриває спосіб життя місцевого населення
вид туризму, в якому головна мета для туристів – знайомство з «екзотичними» народами («екзотичні» в даному контексті – проживаючі у віддалених від місця проживання туриста районах)

Аналіз таблиці дає підстави стверджувати, що в науковому середовищі досі не вироблено єдиного підходу до тлумачення поняття етнічного туризму. Нерідко етнотуризм ототожнюють лише з одним із його окремих різновидів.

У зарубіжній науковій літературі близьким за змістом до етнотуризму вважається поняття «культурний туризм» (cultural heritage tourism, heritage tourism, diaspora tourism). Національний фонд охорони історичних пам'яток США визначає культурний туризм як відвідування історичних місць і ознайомлення з пам'ятками, що відображають історію розвитку людства [118].

Міжнародна рада з охорони пам'яток та визначних місць (ICOMOS) пропонує власне визначення культурного туризму, розглядаючи його як особливий різновид туризму, однією з цілей якого, поряд з іншими, є пізнання та відкриття пам'яток і визначних місць [114].

Найближчим за змістом до етнотуризму вважають етнокультурний туризм (ethnocultural tourism). Окремі дослідники розглядають його як узагальнювальне поняття, що охоплює такі різновиди подорожей, як етнографічний, антропологічний, етнічний та ностальгійний туризм [3].

На рис. 1.1.4 зображені взаємозв'язки етнічного та етнокультурного туризму.

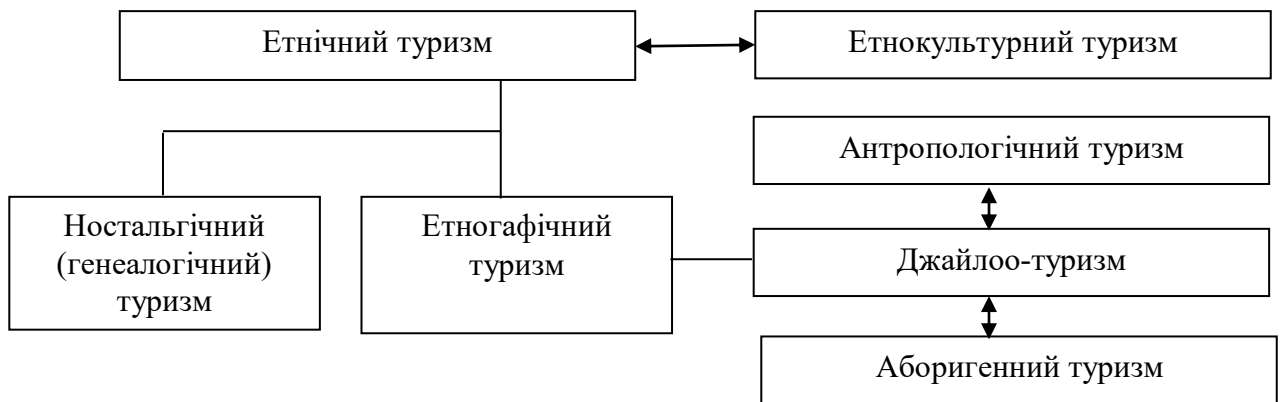

Рис. 1.1.4 Місце етнокультурного туризму, за [53]

У багатьох джерелах термін «етнографічний» нерідко вживається як синонім «етнічного» туризму, що зумовлює потребу чіткого розмежування цих близьких за змістом понять. Проаналізувавши низку наукових праць, можна дійти висновку, що поняття «етнічний» стосується конкретного народу та його походження, тоді як термін «етнографічний» пов'язаний із наукою, яка досліджує генезу народів, їхні традиції та культуру. Відповідно, етнічний туризм орієнтований на пізнання етносів, а етнографічний – на огляд об'єктів, створених або виявлених у процесі їх наукового вивчення.

Водночас низка авторів виокремлює поняття «етнокультурний туризм», яке здебільшого використовується як узагальнювальне щодо етнічного та етнографічного туризму. Етнокультурний туризм розглядається як сукупність різних форм туристичної діяльності, зумовлених прагненням до пізнання різноманіття феноменів етнокультурної сфери.

Виокремлюють два основні напрями етнокультурного туризму. Перший – традиційний, що передбачає ознайомлення з культурою та побутом народів, які проживали на певній території в минулі історичні періоди. Він реалізується, зокрема, через відвідування етнографічних музеїв, у багатьох з яких відтворено моделі повсякденного життя далеких предків. Водночас нині серед туристів

дедалі більшої популярності набуває практично орієнтований традиційний туризм, що виявляється у прагненні глибше пізнати культуру, спосіб життя та народні ремесла «зсередини». У невеликих селах і історичних центрах створюються цілі господарські комплекси зі збереженим або реконструйованим давнім укладом життя, де відвідувачі можуть не лише ознайомитися з традиційними ремеслами, а й власноруч виготовити окремі вироби, дізнатися про харчування та побут предків і на певний час зануритися в умови тогочасного життя [86].

Поряд із традиційним напрямом вирізняють і ностальгічний етнотуризм. Його сутність полягає у прагненні людини відвідати місця походження свого роду, доторкнутися до історії предків і глибше усвідомити власне коріння. Цей різновид туризму особливо поширений у країнах, з яких у різні історичні епохи з різних причин відбувалися масові міграції, переселення, депортації чи примусове вивезення населення. Потужні хвилі еміграції з європейських держав до США у XIX столітті, а також із Радянської Росії до країн Європи та Північної Америки у XX столітті сприяли формуванню особливої категорії туристів, об'єднаних почуттям ностальгії за історичною батьківщиною. Так, наприклад, американці італійського походження прагнуть відвідати Італію, а українці Канади – приїхати в Україну, яку вони вважають землею своїх предків, з метою глибшого пізнання її матеріальної та духовної культурної спадщини [86].

Ностальгічний, або генеалогічний туризм (*nostalgic tourism, genealogy tourism, ancestral tourism*) є особливим різновидом туристичної діяльності, що передбачає відвідування людиною місць власного народження або територій, де проживали її предки. Основною мотивацією такого туризму є прагнення відновити зв'язок із родинним корінням, простежити походження сім'ї та глибше усвідомити свою історичну ідентичність. Поштовх до активного розвитку цього напрямку було надано у 1999 році, коли Британське туристичне

управління (ВТА) звернулося до нащадків іммігрантів і депортованих осіб із закликом відвідати історичну батьківщину та зайнятися дослідженням власного родоводу [24].

Наразі цей вид туризму особливо популярний у країнах Центральної Європи, де Друга світова війна спричинила масову міграцію населення.

За даними досліджень Університету Іллінойсу, генеалогічний туризм є одним із найшвидше зростаючих секторів туристичної індустрії. Особливо активно він розвивається у Шотландії, куди щороку прибуває понад 1 млн туристів із метою знайти своїх родичів [112]. За оцінками експертів [129], дохід шотландської туристичної індустрії від реалізації активної політики розвитку цього виду туризму в перспективі може становити близько 2,4 млрд доларів США.

Етнографічний туризм (ethnographic tourism) здійснюється з пізнавальною та розважальною метою. Він знайомить туристів з культурою та побутом конкретного народу, його традиційним одягом, мовою, фольклором, звичаями, етнічним мистецтвом і творчістю, орієнтуючись на широкий коло мандрівників.

Цей вид туризму передбачає відвідування історичних сільських поселень, які зберегли свій планувальний та архітектурний вигляд, традиційні способи землекористування, а також елементи народної культури у повсякденному житті та творчості місцевих жителів.

Поселення можуть бути демонстраційними, коли мешканці фактично проживають в інших населених пунктах і приходять у село лише для роботи, або реальними – з постійним проживанням. Приклад демонстраційного поселення – село племені карен із довгошиїми жінками в Таїланді.

Подібні туристичні маршрути існують у багатьох країнах світу. Етнографічний туризм широко поширений: туристам пропонується відвідати житла місцевих жителів та спробувати національні страви разом із ними.

Яскравим прикладом є відвідування бедуїнів в Єгипті: екскурсія включає поїздки на квадроциклах, вечерю, приготовану на вогнищі, катання на верблюдах, національні пісні та танці, а також участь у місцевих обрядах.

Антропологічний туризм (anthropological tourism), як один із напрямів етнографічного туризму, передбачає вивчення культур зниклих етнічних спільнот, відвідування країн їхнього колишнього проживання з метою ознайомлення з сучасною культурою, а також відвідування територій компактного проживання народів, що перебувають під загрозою зникнення, та малочисельних етнічних груп.

Яскравими прикладами є екскурсії до Перу для ознайомлення з культурою інків, у Криму – з культурою скіфів. Популярні тури до караїмів у Криму, які перебувають під загрозою зникнення. В Панамі організовують поїздки до індіанців племені ембера.

Аборигенний туризм (aboriginal tourism, indigenous tourism) – це різновид туризму, у якому корінні народи безпосередньо залучені до організації туристичної індустрії. Цьому напрямку етнографічного туризму присвячені дослідження, зокрема, С. Ryan і М. Aicken [127], С. Notzke [123].

Етнокультурні тури до аборигенів користуються популярністю в Австралії, особливо на півдні країни. Екскурсійні програми проводяться корінними мешканцями: під час 1–5-денних турів туристи відвідують села аборигенів, знайомляться з їхньою історією та культурою, а також оглядають місцеві природні пам'ятки.

На північному узбережжі Гондурасу громади народу гарифуна організовують тури до своїх сіл, знайомлячи туристів із традиційною рибальською культурою, танцями, музикою та національною кухнею.

У селі Akha Hill Tribe на півночі Таїланду туристам пропонують проживання в бамбукових бунгало з видом на долину, оточену чайними плантаціями, рисовими полями, водоспадами та джунглями. Місцеві гід

супроводжують гостей на риболовлю, організовують катання на слонах і тури до сусідніх гірських племен. Усі доходи від туристичної діяльності залишаються в місцевій спільноті та використовуються на розвиток освітньої системи.

Джайлоо-туризм – один із наймолодших підвидів етнічного туризму, різновид етнографічного туризму. Назва походить від киргизького слова «джайлоо», що означає альпійський луг або гірське пасовище. Цей вид відпочинку передбачає перебування подалі від цивілізації в умовах примітивного побуту.

Джайлоо-туризм зародився в Киргизстані наприкінці 1990-х років, коли місцевий туроператор запропонував туристам пожити деякий час у юртах у стилі життя гірського чабана. Першими учасниками джайлоо-турів були туристи зі Швейцарії, Німеччини та Великобританії. До сьогодні Киргизстан залишається лідером цього виду туризму.

Найпопулярніші маршрути прокладені навколо високогірного озера Іссик-Куль, прикладом може бути тур «Бішкек – село Корчкорка – Сарала-Саз – Бішкек». Тут туристи знайомляться з кочовою культурою, національними іграми, катаються на конях та навчаються ткати алакиизи та ширдаки – традиційні войлочні килими.

Етнічний туризм, як самостійний напрям туристичної діяльності, в українській та зарубіжній науковій літературі вивчений значно менше порівняно з такими видами, як агротуризм, екотуризм, спортивний туризм та інші. Недостатньо уваги приділено класифікації етнотурів та географічним особливостям їх організації.

Особливою специфікою етнічного туризму є диверсифікація його структури, що зумовлена різноманітністю інтересів і потреб туристів. На нашу думку, ностальгічний (генеалогічний), етнографічний, аборигенний (туземний), антропологічний та джайлоо-туризм є складовими частинами етнічного

туризму (етнотуризму), проте поділ на ці види умовний. Часто один і той самий тур може належати одразу до кількох видів етнічного туризму.

Варто підкреслити, що туризм є загальновизнаною прибутковою галуззю економіки та джерелом зайнятості місцевого населення. Етнотуризм сприяє кращому пізнанню населенням як власної, так і культури інших народів, а також зміцнює толерантні міжкультурні відносини.

У наступному параграфі буде розкрито роль етнічного чинника у сучасному соціокультурному просторі.

1.2. Етнічний чинник у сучасному соціокультурному просторі

Етнотуризм відіграє важливу роль у розвитку національної культури та економіки держави. Його розвиток і відвідування країни іноземними та вітчизняними туристами забезпечують надходження коштів до місцевих і державного бюджетів, а також сприяють зростанню зайнятості населення у сфері послуг.

Етнотуризм допомагає розв'язанню соціально-економічних проблем регіонів, формує сприятливе макросередовище, що виявляється у розширенні зайнятості, створенні додаткових джерел доходів, активізації розвитку інфраструктури, зокрема транспорту, зв'язку, торгівлі, закладів розміщення та харчування.

Сьогодні туризм виступає глобальним чинником розвитку цивілізації та є складовою економіки, соціальної сфери й духовної культури. Відповідно до Закону України «Про туризм», держава визначає туризм як одну з пріоритетних галузей розвитку національної культури та економіки, що набуло особливої актуальності з поширенням етнотуризму як напряду культурно-пізнавального

туризму [83].

Етнічний туризм (ностальгічний, етнографічний) – це вид туризму, пов’язаний із подорожами до місць історичного проживання з метою відвідування територій, де раніше мешкали самі туристи або їхні родичі [34], які з різних політичних, військових чи релігійних причин були вимушено виселені з цих земель [110].

Етнічний туризм дає можливість глибше пізнати власне походження або дослідити історію й культуру певного народу як фахівцям, так і зацікавленим мандрівникам. Завдяки таким туристичним програмам дехто навіть знаходить далеких родичів за кордоном. Часто люди відвідують місця проживання своїх батьків, дідів чи власного минулого, з яких вони були змушені виїхати у молодому віці.

Основними учасниками етнічного туризму зазвичай є люди старшого віку, які раніше мешкали на цих територіях. Подорожі здебільшого мають індивідуальний характер або здійснюються невеликими сімейними групами. Туристичні ресурси цього виду туризму відзначаються різноманітністю та самобутністю й охоплюють архітектурні пам’ятки, музеї, архівні джерела, а також природні ландшафти, що в комплексі створюють умови для відпочинку та ознайомлення з історико-культурною спадщиною.

Етнічний туризм може бути внутрішнім, коли мешканці міст відвідують сільські чи віддалені регіони для знайомства з традиційним побутом, фольклором, мовами та культурою корінних народів, а також зовнішнім, пов’язаним із поїздками на історичну батьківщину або до місць народження предків. Останній різновид часто визначають як ностальгічний туризм, який набув поширення в багатьох країнах світу, зокрема в Ізраїлі, Вірменії, Греції, Україні та Італії [34].

Туристичні ресурси етнічного туризму відзначаються багатством і самобутністю. До них належать архітектурні пам’ятки, музейні колекції, архівні

джерела, а також привабливі природні ландшафти, що в комплексі забезпечують сприятливі умови для відпочинку й пізнання історії та культури певного народу [34].

Одне з перших трактувань поняття етнотуризму було запропоноване у 1977 році американським ученим В. Смітом. На його думку, етнічний туризм – це подорож з метою вивчення культури, способу життя [83], та глибинних традицій екзотичних народів, що передбачає відвідування їхніх осель і поселень, а також спостереження за обрядами [28]. Спираючись на власні дослідження індіанців острова Сан-Блас у Панамі та племені торайя, яке мешкає на півдні острова Сулавесі в Індонезії, науковець виокремив такі складові етнотуризму, як ознайомлення з побутовими умовами та змістом релігійних церемоній [83].

Схожої позиції дотримувалися американські дослідники С. Гьольднер і Р. Макінтош, які визначали етнічний туризм як подорож з метою спостереження за культурою та способом життя справді екзотичних народів [28]. Таке визначення ґрунтувалося на їхніх поїздках до Панамі для вивчення індіанців острова Сан-Блас, а також до гірських племен Ассаму в Індії [83].

Австралійський учений Б. Кінг трактує етнічний туризм як подорож, головною мотивацією якої є етнічне возз'єднання, тобто відвідування людей, споріднених за етнічною належністю [28]. Така мета етнічних подорожей особливо характерна для країн Північної Америки та Австралії [83].

Дослідник Вашингтонського університету П. ван ден Берг розглядав етнічний туризм як форму туристичної діяльності, у якій культурна екзотика корінного населення виступає головним чинником привабливості для мандрівників.

Британські науковці С. Харрон і В. Вайдер вважали, що розвиток етнотуризму зумовлений прагненням туристів доторкнутися до первісної культури, не зміненої впливами сучасної цивілізації. Саме тому об'єктами

етнотуризму часто стають сільські громади з віддалених територій, чия поведінка та спосіб життя сприймаються як «екзотичні» [28].

Узагальнюючи попередні дослідження, китайський учений Лі Юнь визначив етнічний туризм як вид туризму, основною метою якого є здобуття екзотичного культурного досвіду через взаємодію з іншими етнічними групами. Під час подорожей туристи спостерігають артефакти, ритуали та інші елементи, пов'язані з конкретною етнічною спільнотою, а сам процес такого споглядання, на думку дослідника, становить важливу мотивацію до поїздки [28].

Культура – це сукупність матеріальних і духовних надбань, створених людством упродовж історичного розвитку.

Поняття культури охоплює освіту, мистецтво, моральні цінності, спосіб життя та світогляд і є предметом вивчення багатьох гуманітарних наук, зокрема культурології, етнографії, культурної антропології, соціології, психології та історії [48].

Дослідниці С. Баженова, Ю. Пологовська та М. Бикова [6] наголошують на необхідності формування належної культури подорожей в Україні, що сприятиме пізнанню громадянами власної країни через вивчення її історії, традицій і культурної спадщини. Воєнні події суттєво вплинули на розвиток внутрішнього туризму, проте після завершення війни в Україні очікується поява нових туристичних напрямів і форм туристичної діяльності.

М. Орлова трактує етнічний туризм як різновид пізнавального туризму, спрямований на ознайомлення з матеріальною та духовною культурою окремого етносу. Таке визначення найбільш повно відображає специфіку етнотуризму, адже його провідною мотивацією є прагнення зануритися в культуру певної етнічної спільноти незалежно від наявності родинних чи генеалогічних зв'язків із нею [28].

До об'єктів матеріальної культури належать матеріальні цінності, створені в межах певної культури. Оскільки кожному суспільству притаманна

власна культурна система, матеріальну культуру розглядають на різних рівнях узагальнення – від культури людства загалом до культури окремого народу тощо [48].

Складовими духовної культури є звичаї, норми, цінності, знання, інформація та смисли [48].

Етнічний туризм виступає важливою складовою системи людських цінностей, мотиваційною основою якого є пізнання краєзнавчих і країнознавчих ресурсів, а також ознайомлення з культурними надбаннями етнографічних груп у місцях їх компактного проживання на території України [10]. Метою етнотуризму є відвідування етнотуристичних регіонів держави з метою вивчення культури, побуту, традицій, діалектів, національної кухні та образотворчого мистецтва місцевого населення [83].

Заслуговує на увагу позиція української дослідниці етнотуризму Кулаковської Ірини Миколаївни. На її думку, розвиток етнотуризму має на меті не лише збагачення духовної культури, а й формування у молоді національної самосвідомості та самоідентифікації. У межах етнічного туризму передбачаються подорожі до місць проживання родичів туристів або самих мандрівників, які в молодому віці були вимушено виселені чи добровільно залишили ці території [83]. Етнокультурний туризм визначається як поїздки до місць проживання малочисельних народів, що не мають в Україні власного національно-державного чи національно-адміністративного утворення [49].

Етнокультурний туризм сприяє поглибленню взаємозв'язків і культурному обміну між представниками таких народів, а також інтеграції їхньої культури до світової культурної спадщини.

Організатори етнокультурних туристичних подорожей мають передбачати заходи щодо запобігання негативному впливу на традиційний спосіб життя цих спільнот, а також інформувати туристів про правила користування рекреаційними ресурсами та особливості поведінки на

відповідних територіях [49].

Етнічний туризм нерідко ототожнюють з етнографічним, оскільки етнографія є наукою, що досліджує культурно-побутові особливості народів світу, закономірності їх походження й розвитку, розселення та культурно-історичні взаємозв'язки [49].

Для патріотичного виховання молодого покоління та формування в нього поваги до звичаїв і традицій власного народу особливо важливим є відвідування етнографічних музеїв.

Розвиток етнічного туризму має суттєве значення для соціально-культурного й економічного поступу держави, оскільки сприяє популяризації народних традицій і звичаїв серед сучасників та їх збереженню для наступних поколінь. Багату національно-культурну спадщину, значний історичний потенціал і туристичну привабливість країни доцільно презентувати за допомогою туристичних інструментів як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

Етнотуризм сприяє розв'язанню соціально-економічних проблем регіонів і формуванню сприятливого макросередовища, що проявляється у зростанні зайнятості у сфері послуг, створенні додаткових джерел доходу, активізації розвитку інфраструктури, зокрема транспорту, зв'язку, торговельної мережі, засобів розміщення, закладів харчування та відпочинково-розважальних об'єктів [84].

Розвиток етнічного туризму тісно переплітається з розширенням сільського зеленого та екологічного туризму.

Сільський туризм має виражену екологічну спрямованість, не потребує значних фінансових вкладень і не створює великих обсягів відходів, водночас виступаючи чинником активізації місцевої інфраструктури та культурного життя.

Туристів приваблюють чисті природні ландшафти, оздоровче повітря,

затишні сільські оселі, оформлені в етнічному стилі, наявність базових сервісних об'єктів і доступна цінова політика. Саме в межах сільського туризму найбільш гармонійно поєднуються етнографічні та екологічні складові.

Поєднання екотуризму з етнотуризмом сприяє формуванню позитивного іміджу регіону, збереженню природних територій, екологічному вихованню населення, розвитку місцевих ремесел і традицій, формує почуття патріотизму та гордості за рідний край, а також сприяє всебічному розвитку особистості [49].

Етнічний туризм має вагоме значення для соціально-економічного розвитку держави. Його активізація та зростання туристичних потоків, як іноземних, так і внутрішніх, забезпечують надходження коштів до місцевих і державного бюджетів, сприяють зростанню зайнятості у сфері послуг, розвитку інфраструктури та створенню нових робочих місць.

Водночас етнічний туризм відіграє важливу роль у патріотичному вихованні молодого покоління через пізнання звичаїв, традицій і культури місцевого населення. Його розвиток тісно пов'язаний з організацією фестивалів та інших культурних заходів, що популяризують традиції й самобутність регіонів. Особливе значення для формування поваги до власного народу має відвідування етнографічних музеїв, які знайомлять з процесами етногенезу, побутом, звичаями та культурою етносів.

Розвиток етнічного туризму повинен сприяти вихованню молоді, формуванню дбайливого ставлення до природного середовища й об'єктів історико-культурної спадщини, а також утвердженню патріотизму та поваги до національних традицій.

У третьому параграфі розглянемо етнічну культуру в системі національної культури України.

1.3. Етнічна культура в системі національної культури України

Етнічна культура з часом поступово втрачає свою питому вагу в структурі національної культури, водночас у кожную історичну добу вона набуває нових функцій або змінює ієрархію вже наявних відповідно до соціокультурних потреб епохи. При цьому окремі складові української етнокультури в нових історичних умовах набувають різної значущості: одні традиційні, відносно сталі елементи зберігають свою цінність, тоді як інші є більш плинними та функціонально змінними.

Багатогранність і динаміка сучасного міжетнічного життя, формування нових моделей взаємодії людини й суспільства на основі поєднання загальнолюдських цінностей і національних традицій зумовлюють перегляд усталених уявлень про національну культуру. Це вимагає нових підходів до осмислення чинників і вимірів людського буття та посилює увагу до етнокультурної специфіки. У сучасному українознавстві важливе місце займають дослідження культури, етнопсихологічних особливостей, ментальних архетипів і стереотипів, тобто всього комплексу явищ, що охоплюються поняттям народної культури або етнокультури.

Етнокультура насамперед пов'язана зі сферою національної своєрідності, яка поряд із загальнолюдськими цінностями відіграє вагому роль у культурній взаємодії людей. Усвідомлення себе громадянином не означає втрати національного почуття чи національної належності, адже долучення людини до загальнолюдського, всесвітнього буття відбувається саме через її національне життя. Космополітизм у цьому контексті постає як викривлене й нереалізоване прагнення до єдиного, братерського й досконалого людства, що підміняє реальне різноманіття людських спільнот абстрактною уявною єдністю [1].

Етнокультура спирається на специфічні автостереотипи етнічного існування (Бромлей, 1983) та виступає однією з ключових форм відтворення

національної свідомості українців. Вона ґрунтується на уявленнях про соціальні цінності й норми, що визначають належність особистості до певної нації, водночас слугуючи і засобом, і проявом національної інтеграції та самобутності.

Жодна інша сфера духовної діяльності не здатна так повно відобразити вкоріненість етносу в конкретному просторовому середовищі, як етнокультура, оскільки саме вона акумулює етнічні моделі життєдіяльності та виявляє у повсякденному бутті сукупність етнокультурних рис українського й інших народів.

Саме етнокультура та рівень її функціонування в соціокультурному, просторово-часовому вимірах формують подвійне існування – «для власного етносу» і «для всього світу», забезпечують входження етнокультурних цінностей у загальносвітовий контекст і сприяють самозбереженню українського етносу в умовах етнічної асиміляції.

Етнокультура як прояв етнічного буття українців займає ключове місце в системі їхніх взаємин, оскільки зосереджує широкий спектр етнічних ознак і забезпечує інтеграцію, збереження, відтворення та певну трансформацію надбань різних сфер діяльності народу – духовної, господарської та інших, що накопичувалися спільнотою впродовж історичного розвитку.

Етнокультура є складною й своєрідною формою життєдіяльності українського етносу. Як зазначає В. Лісовий, регулятивні структури – архетипи та стереотипи, сформовані найдавнішими міфами й закодовують особливості світосприйняття та світорозуміння українців, не залишаються незмінними. Вони зазнають зворотного впливу інновацій і запозичень, реалізованих на їхній основі, що зумовлює поступове передання регулятивних функцій від архаїчних структур до новоутворених.

Етнокультура формує не лише відчуття кровної, а й духовної спорідненості, проникаючи в найглибші пласти міфологічної, естетичної та

моральної етнічної чуттєвості. Етнічна свідомість складається під впливом чинників етнокультури та способу життя спільноти, а кожна культура виробляє власне бачення й модель етнокультурного буття.

На наш погляд, етнокультура охоплює низку взаємопов'язаних складових, що в сукупності формують цілісне явище. Передусім до неї належить матеріальна сфера культури – народна архітектура, традиційний одяг, різні види ужиткової творчості. Друга група пов'язана з духовною діяльністю народу: мовою, усною народною творчістю в різноманітних формах, народним мистецтвом. Третю групу становить найскладніший і до кінця не визначений феномен – менталітет, або етнопсихологічні риси етносу.

Етнокультура реалізує комунікативну, пізнавальну, знаково-символічну, опредметнюючу (де знаками виступають усі зразки матеріальної й духовної культури) та відтворювальну функції, забезпечуючи фізичне існування етносу через взаємодію людини з природним середовищем.

Стабілізуючою основою етносу та його культури є система традицій – своєрідна колективна пам'ять, що передає етнокультурну інформацію між поколіннями. Недарма Й. Г. Гердер прагнув простежити зв'язок між традиційними культурними надбаннями та умовами людського існування, втіленими в мові, звичаях, мистецтві та інших формах. Традиція регулює не лише обсяг інформації, необхідної для відтворення етносу, а й міру етнічних запозичень, запобігаючи домінуванню в його структурі чужорідних елементів і прийняттю таких впливів, що не усвідомлюються як власні, національні. У цьому сенсі традиція постає як досвід, нагромаджений у формі системи стереотипів активної діяльності, уявлень про неї та засобів їхнього означення й символізації [9, с. 102].

Регулювання етнокультурної інформації здійснюється через систему етнічних стереотипів – закріплених у свідомості людей духовних надбань і емоційно забарвлених образів, які передають знання та поєднують елементи

опису й оцінки, формуючи стандартизовані уявлення. Вони виступають усталеними моделями етнічної поведінки, своєрідними шаблонами й зразками, виробленими багатовіковим досвідом народу та закріпленими в його культурі.

Цілісність етнокультури як етнічного феномена полягає в її здатності концентрувати багатоманітні прояви національного буття людей у межах конкретного середовища, відображати й закріплювати у свідомості народу архетипи, що забезпечують спадкоємність їх функціонування та безперервність існування народної культури в сучасності. Водночас національна культура не лише відтворює систему традицій як форму колективної пам'яті, що передає етнокультурну інформацію між поколіннями, а й дає змогу визначити обсяг знань, необхідних для відтворення етносу, засвоїти найбільш значущі повсякденні стереотипи та окреслити межі іншоетнічних запозичень, адже національна культура є етносоціальним явищем, тоді як етнокультура – власне етнічним.

Національна культура засвоює надбання світової культури, опановує її цінності та водночас збагачує загальнолюдський культурний простір, у чому особливо важливу роль відіграє етнокультура як невичерпне джерело національного культурного багатства етносу.

Етнокультура як галузь гуманітарного знання зосереджується передусім на етнічній своєрідності традиційної культурно-побутової сфери – тому пласті загальнолюдської культури, що якісно вирізняє один етнос серед інших. Вона спрямована на виявлення механізмів функціонування та відтворення емпіричних культурних явищ, з'ясування умов і способів їх існування.

Етнокультура тісно пов'язана з народно-поетичною творчістю, оскільки фольклор органічно вплетений у традицію в її етнічному й побутовому вимірах і є важливим індикатором як етнічної, так і національної свідомості. Він відтворює сталість традиції у просторі постійних і необмежених змін, забезпечує трансмісію способів відтворення текстів, інтегрує традиційні обряди

й моделі поведінки, виступає засобом нагромадження народних знань, акумуляції та вираження колективної пам'яті, відтворюючи специфіку етнокультури та слугуючи її своєрідним кодом.

Традиційна звичаєва культура українців, зокрема народна, ґрунтується передусім на сукупності етнічних стереотипів, характерних етнічних кодів і символів, які відтворюють глибинні шари народної свідомості, насамперед архаїчні вірування. Саме вони формують цілісну систему світогляду та визначають спосіб буття народу.

Два провідні історичні шари традиційно-побутової культури зумовили формування двох типів української ментальності – землеробського та козацького. Перший є хронологічно давнішим і сягає найглибших витоків українства, пов'язаних із праіндоевропейською культурою скотарів. Другий тип формується в добу раннього середньовіччя на основі самобутнього етносоціального явища – козацтва, яке, за дослідженнями Л. Залізняка, мало свої прообрази ще в період України-Русі, зокрема у вигляді богатирських застав і бродників.

Скотарсько-землеробський характер української ментальності виявляється, зокрема, у космологічних уявленнях (поширеному міфі про «земне» походження людини, за яким чоловік створений Богом із землі, а жінка – з тіста), у виразному культі хліба, сакралізації селянської праці, пріоритеті жінки в подружніх стосунках, а також у міфології, демонології та фольклорній традиції.

Натомість другий тип української ментальності – козацький – формувався на протилежних засадах: домінуванні чоловічого начала як образу сильної, мужньої особистості, воїна-лицаря, а також на ідеї дороги, походу й мандрів, що протиставляється осілості, прив'язаності до землі та рідної домівки.

Простір виступає етносферою формування української національної культури. Українська культура створила власні символічні структури для

позначення часу та його просторових характеристик. Вона трансформує загальнолюдські символи часу – дерево життя, сонце-коло, хліб, космогонічний кругообіг природи, міф про вмираючого та воскресаючого бога, ріку – і водночас формує національно специфічні символи. У високому фольклорі українців визначальною є «теперішність»: виконавець відтворює у процесі виконання й співпереживання єдність часу – теперішнього, минулого і майбутнього.

Народний світогляд українців має два головні історичні пласти – міфологічний (з демонологічними рисами) та християнський, які базуються на двох джерелах походження: первинному індоєвропейському та пізнішому слов'янському. Тому українська космологія є не лише землеробсько-патріархальною, а й глибинно, завдяки індоєвропейським кореням, скотарсько-патріархальною.

У звичаєвій культурі українців особливу роль відігравали різноманітні обрядові дійства, пов'язані з весільним і поховальним циклами, які відзначали перехідні моменти життя людини та її трудової діяльності. Обрядова культура українців має глибокий філософський зміст, проявляється у численних варіантах, відтворює духовний зв'язок між поколіннями та відображає річний цикл землеробського життя, вбачаючи в сільськогосподарській праці сенс людського існування. У календарно-обрядовій сфері відчутна землеробська основа, тоді як родинно-обрядова культура зосереджена на філософії сімейних взаємин, ідеалах краси, здоров'я та моралі, перш за все моральних засадах праці.

Український фольклор, багатий жанрово та тематично, є важливим пластом народної свідомості, адже у синкретичній формі відображає міфопоетичне осмислення етносу та висвітлює окремі грані народної культури. Для української традиції характерне поєднання індивідуалізму з ідеєю рівності та прагненням до свободи, водночас фольклор свідчить про існування і

зневолення жінки, і прагнення до справедливості, і бажання зверхності.

Досить характерним і постійним елементом українського декоративного мистецтва є специфічні мотиви: геометричні (трикутники, ромби, квадрати), солярні (зірки, хрести, кола), рослинні (в'юнки, гілки, квіти, вазони) та зооморфні (силуети кінських голів, птахів тощо), де важливу роль у художній виразності відіграють колір та візерунки. Колір, як зазначають численні вітчизняні дослідники, зокрема М. Струнка, посідає одне з провідних місць у народній творчості: крім естетичного, він несе й смислове навантаження.

Так, червоний, колір сонця й вогню, символізує життєдайні сили; жовтий, колір стиглих плодів і зерна, означає добробут; зелений, колір весни, уособлює розквіт природи та її відродження. Узгодженість кольорів відчувається в народному одязі та оздобленні інтер'єру житла.

Естетичні основи закладені у тканих і вишитих узорах одягу, декоративних тканинах та килимах. У вишивці генетично зберігається символіка оберегів, а згодом – обрядів, почуттів і художньої образності. В оздобленні тканин різних регіонів України простежується оригінальне трактування кольорів та глибоко традиційних для всіх східнослов'янських народів іконографічних мотивів.

Особливу увагу українці приділяли орнаментуванню рушників, які виконували не лише утилітарну та декоративну функції, а й мали обрядове значення. Стійкість традиції їх використання в сімейному побуті – коли на рушник ставали молодята, ним пов'язували подружжя, ним сповивали немовля – пояснюється збереженням давніх релігійно-магічних уявлень.

Серед українців були поширені давні світоглядні поняття, відображені в народній культурі. Поглинання язичництва християнством спричинило переосмислення та трансформацію образів, які в дохристиянській релігії були божествами (русалки, віщуни, водяні), у категорію «нечистої сили». Значне місце в українській міфології посідали лісові та водяні демонічні істоти у

вигляді привабливих жінок – русалки, мавки та інші, які могли як допомагати і охороняти людей, так і приносити їм нещастя.

На основі етнокультури формується етноетика та мораль українців, серед засад якої – повага і любов до вільної праці, утвердження ідеалів добра, краси та гуманних стосунків, знання свого родоводу, шанування старших, толерантність, а водночас прояви індивідуалізму, замкненості та заздрості як прояви жорсткого соціального тиску.

Власне українська народна культура визначала різноманітні прояви етнічного буття народу, адже в концентрованій і сугестивній формі формувала етнічну свідомість і закладала підвалини національного мислення загалом. Особливий вплив на характер народу, його емоційний устрій та природу культури мала пісня.

Наш національний виховний ідеал закріплений не лише у фольклорі, традиціях, звичаях, родинному побуті, святах, обрядах, настановах і правилах громадської поведінки, певних кодексах честі професії та стану, а й у численних народних і професійних художніх творах.

Не розглядаючи інші складові етнічної національної культури, які не є предметом українознавства, слід підкреслити важливу роль національної культури у формуванні й розвитку нації, адже її ключова функція полягає в забезпеченні розширеного самовідтворення не лише національної самосвідомості, а й національної спільності загалом.

У сучасних умовах особливої ваги набуває проблема збереження етнічної ідентичності в її автентичних формах, яка постійно руйнується під впливом мас-медіа, вестернізації та зросійщення української культури, що досягло критичного рівня для її існування.

Міжетнічні та міжнаціональні культурні взаємодії в Україні мають давню історію і не завжди носили позитивний характер. Зазвичай вони відбувалися переважно у сфері побутової, ужиткової та народної культури, і сьогодні їхній

рівень залишається недостатнім. Плідні стосунки в цілісному культурному «полі» – між українською культурою та культурами національних меншин, що проживають в Україні (поляки, мадяри, євреї, тюрки тощо) – ще не налагоджені, хоча потенціал для цього очевидний.

В цілому етнокультура українців, як серцевина національної культури, є явищем динамічним, а не сталим. Хоча автентичні форми етнокультури зберігаються дедалі менше, вона проникає у пласт «третьої» осучасненої народної культури, що знаходиться на межі народної творчості та самодіяльності. Етнокультура має власну історію розвитку, збагачується новими жанрами й образами, активно впливає на життя сучасників і має значні перспективи поширення.

Зусилля держави та громадськості щодо підтримки етнокультури через систему освіти, культуру та засоби масової інформації, за умови належного фінансування, можуть давати плідні результати. Яскравим прикладом є досвід Норвегії, де залучення громадян до музичного фольклору забезпечувалося через спеціальні інвестиційні програми.

Другий розділ присвячено аналізу і оцінці ринку етнокультурного туризму у світі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ОЦІНКА РИНКУ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ

2.1. Європейсько-азіатський досвід розвитку етнокультурного туризму

Впродовж останніх років культурні подорожі знову набули значної актуальності в умовах трансформації туристичного простору, що пояснюється відновленням інтересу до культурно-пізнавального змісту мандрівок. При цьому культура розглядається не лише як мистецтво чи традиційний фольклор, а як широка сукупність цінностей, властивих окремій території або групі територій, які разом формують унікальне культурне явище.

Водночас поняття «культура» має кілька трактувань. З одного боку, її сприймають як сукупність знань особи в різних сферах життя, що в контексті дослідження відповідає елітарному культурному туризму, заснованому на усвідомленому виборі та активній зацікавленості. З іншого боку, культура розуміється як комплекс духовних, ідеологічних і художніх цінностей та створених на їх основі творів, які відображають певну історичну добу або соціальне середовище, що характерно для масового культурно-мистецького туризму. Поєднання цих підходів визначається як важливий складник туристичної політики та як підґрунтя для розроблення і планування маршрутів у межах нової культурної парадигми [86].

Вагомого значення набувають узагальнення й розмежування очікувань, мотивацій, підходів і оцінок самих учасників туристичного руху та попиту, оскільки саме вони істотно впливають на формування потоків різних типів культурно орієнтованих туристів. Так, Г. Річардс [125] виокремлює культурного туриста зі спеціальною метою та культурного туриста із загальною метою. До першої категорії належать мандрівники, для яких відвідування культурних об'єктів і пам'яток є основною причиною поїздки. Зазвичай це

туристи з вищим рівнем освіти та матеріального забезпечення. Навіть за домінування культурного інтересу вони поєднують його з елементами дозвілля та розваг. За оцінками Річардса, ця група становить близько 10 % від загальної кількості туристів, проте має значний вплив, оскільки формує культурні тренди, які згодом переймає численніша група туристів із загальною метою.

Для туристів із загальною культурною метою відвідування пам'яток є лише складовою подорожі, що підпорядковується іншим видам активності, пов'язаним з відпочинком і розвагами, такими як шопінг, пляжний відпочинок тощо.

Інший підхід до класифікації туристів, запропонований Г. Байвотером [113], передбачає поділ їх на культурно мотивованих, культурно натхнених і культурно зацікавлених. До першої групи належать туристи, для яких культура є головною метою мандрівки; їх частка становить близько 5 % від загальної кількості подорожуючих. Другу категорію формують туристи, орієнтовані на відвідування конкретного об'єкта (наприклад, Собору Святого Петра в Римі чи Вестмінстерського абатства в Лондоні) або окремої події (зокрема, Венеціанського карнавалу). Частка таких цілеспрямованих відвідувачів об'єктів світового значення сягає майже третини від загального туристичного потоку. До третьої групи відносять туристів, які під час подорожей відвідують музеї, виставки чи архітектурні пам'ятки з другорядною мотивацією. Ця категорія є наймасовішою та охоплює близько 60 % туристів.

Щоб територія набула статусу культурно привабливої, необхідно враховувати сукупність чинників, які доцільно розмежовувати на первинні та вторинні. До первинних складників, що формують основу культурного туристичного продукту, відносять історичну забудову й цілі квартали, музеї, пам'ятки, подієві заходи, театри та інші об'єкти. Вторинні елементи покликані доповнювати загальне враження мандрівника і включають заклади харчування, торговельні площі, ринки, бари, паби та відповідну інфраструктуру. Отже, сама

наявність культурних ресурсів ще не забезпечує автоматичної туристичної привабливості території [86].

Досвід туристичної практики свідчить, що успіх досягається за умови збалансованого поєднання первинних і вторинних чинників, що яскраво простежується на прикладі Лондона, Рима, Парижа та Нью-Йорка. Одним із визначальних чинників їхньої міжнародної популярності є значна кількість музеїв: зокрема, у Нью-Йорку їх налічується вісім. Водночас у сучасних умовах музеї вже не асоціюються із застарілими, нецікавими чи малопривабливими закладами. Залишилися в минулому часи, коли їхня діяльність зводилася переважно до збирання, обліку, збереження та демонстрації максимальної кількості експонатів. Зміни в системі державного фінансування, а також активна участь меценатів сприяли суттєвій модернізації музейної сфери. Упродовж останніх років було зведено нові будівлі, розширено виставкові простори, а музеї трансформувалися у привабливі центри виставкової діяльності, що залучають відвідувачів з усього світу.

Вагомим і ключовим чинником розвитку етнокультурного туризму, значення якого помітно зросло впродовж останнього десятиліття, виступає спосіб життя та загальна культурна атмосфера міста [86]. Цей параметр не зводиться до рівня матеріального забезпечення населення чи доступності сервісів, хоча вони також мають певний вплив. Насамперед ідеться не про економічні показники, а про наявність митців і представників культурного середовища, діяльність яких формує своєрідний образ міста й виявляється у сфері обслуговування, освіти та міжособистісних взаємин. Міська атмосфера, зокрема, проявляється у стилі ставлення до відвідувачів.

Реалізація зазначених переваг створює необхідні умови для цілеспрямованого нарощування потенціалу етнотуристичної сфери. Активний розвиток етнокультурного туризму, з огляду на його значущість як для окремих міст, так і для ширших територій, а також у межах глобальних тенденцій

сучасного світу, потребує нового підходу до осмислення цієї галузі. Нагальною стає розробка й упровадження інноваційних моделей та механізмів взаємодії численних елементів етнокультурного туризму. Водночас, з одного боку, слід ураховувати його системність і багатовимірність, а з іншого – передбачати можливі економічні, соціально-психологічні та екологічні наслідки, зокрема з позицій збереження природного середовища.

Європа як частина світу значною мірою зазнала впливу глобалізаційних процесів, унаслідок чого країни континенту частково зблизилися за способом життя. Через тісне сусідство, культурну спорідненість і низку історичних подій традиції та звичаї європейських народів істотно трансформувалися. У зв'язку з цим одним із ключових завдань туристичних організаторів у державах Європейського Союзу є виокремлення кожної країни через унікальні риси, притаманні лише їй. Саме цим зумовлена охорона ЄС окремих страв чеської кухні, формування «пивної» культури в країнах Центральної Європи, організація фестивалів народної музики в сільській місцевості. Така діяльність водночас формує імідж кожної держави у світовому просторі й виконує рекламну функцію для потенційних туристів з усього світу.

Європейський етнокультурний туризм часто поєднує елементи історичного та гастрономічного туризму. Це пояснюється тим, що впродовж тривалого часу європейське суспільство було поділене на стани, а згодом – на соціальні класи, кожен з яких мав власний спосіб життя та характерні особливості. Саме тому організовуються, зокрема, фольклорні заходи в «розбійницькому» стилі або тематичні прогулянки ремісничою «Золотою вуличкою» в Празі.

Водночас ще в період раннього Середньовіччя християнська церква значною мірою уніфікувала європейський простір, унаслідок чого традиції язичницьких народів Європи зазнали суттєвих змін під впливом християнства. Додатковим чинником стала й поширеність епідемій чуми, що призводило до

розриву між поколіннями та втрати зразків усної народної культури. Тому нині автентичні звичаї й норми побуту збереглися переважно в регіонах, де вплив католицької церкви був менш відчутним, зокрема серед корінних народів Півночі Європи за Полярним колом. Водночас донині збереглися такі елементи народної культури, як національний одяг, традиційна кухня, музика та тип житла, які краще збереглися в сільській місцевості, ніж у містах.

У Чехії на популярних туристичних маршрутах організовують фольклорні вечори з вечерею, які поєднують розваги для гостей з інструментальною музикою у виконанні на лютні, чеському славнику, гайді, а також танцями XI-XIV ст. (гулян, соуседська, бажант, пасачка, резанка), пісенним фольклором привілейованих станів (лицарські романси), інсценізаціями розбійницьких сутичок, селянських свят і стравами старочеської кухні. Програма передбачає демонстрацію елементів сільської, міської та куртуазної культури.

З метою посилення відчуття залученості туристів до дійства автори шоу використовують інтерактивні елементи, запрошуючи гостей долучатися до танців разом з виконавцями. Такі вечери з розважальною програмою користуються популярністю серед туристів з усього світу насамперед завдяки комплексному впливу на різні канали сприйняття: візуальний – динамічні танці, яскраві автентичні костюми, стилізація інтер'єру під розбійницьку печеру або середньовічну таверну; слуховий – жива музика; смаковий – тематичне частування; тактильний – безпосередня участь у танцювальних номерах.

Таким чином, задіюючи всі органи чуття, організатори фольклорних вечорів створюють умови для комплексного ознайомлення туристів із народною культурою країни в атмосфері «народних гулянь» та формування суб'єктивного образу етносу на основі різних форм сприйняття.

З економічного погляду така діяльність сприяє створенню робочих місць у сфері в'їзного туризму, ресторанного та шоу-бізнесу (музиканти, актори,

танцівники), а також у дизайнерській галузі, зокрема в оформленні інтер'єрів і костюмів.

«Золота вуличка» в Празі є історико-етнографічною пам'яткою під відкритим небом. Вона являє собою ряд будинків ремісників, що збереглися з кінця XVI століття й розташовані вздовж стіни Празького града. Цей туристичний об'єкт наочно ілюструє пішохідні екскурсії, присвячені повсякденному життю та побуту міського населення Середньовіччя і Нового часу.

Німеччина є провідною європейською країною у сфері подієвого туризму, значна частина якого має етнографічне та етнокультурне спрямування. До нього умовно належать щорічні ярмарки, пивні свята та фестивалі народної музики, що проходять у різних федеральних землях, зазвичай у період збору врожаю. Серед найвідоміших – Liebori (Падерборн), Lullusfest (Бад-Герсфельд), Hüsten Kirmes (Арнсберг-Гюстен), Domweih (Фреден), Oktoberfest (середина осені), Gäubodenvolksfest (середина серпня) у Баварії та Саксонії, Bergkirchweih (початок червня, Ерланген), International Berlin Beer Festival (початок серпня, Берлін), Cannstatter Volksfest (середина осені, Штутгарт).

У назвах цих заходів часто присутній німецький корінь «*volk*» – «народ», що підкреслює їх проведення у форматі народних гулянь. Такі події орієнтовані на широку аудиторію й приваблюють туристів різного віку з країн ЄС, Північної Америки та Східної Європи.

Важливою складовою свят є гастрономія: спеціальні сорти пива, зварені до події, кренделі (Brezeln), ковбаси, асортимент яких відрізняється залежно від регіону, картопляні й капустяні салати, смажена птиця та м'ясо, запечена риба. Значною популярністю серед туристів користуються сувеніри та харчова продукція в традиційному німецькому стилі – національні костюми (дірндль), музичні інструменти та їх копії, посуд.

Музична програма представлена конкурсами виконавців народної

музики, які грають на характерних для регіону інструментах і виступають у національному вбранні. Подібні заходи сприяють формуванню позитивного образу німецького народу та дають змогу глибше ознайомитися з його культурою – кухнею, музикою, одягом, особливостями суспільного укладу й ментальності. Серед федеральних земель особливої популярності досягла Баварія, де щорічно проходить Oktoberfest – найвідвідуваніший пивний фестиваль серед іноземних туристів. Його фінансові обороти з року в рік зростають, що позитивно впливає на економіку країни [124].

Безперечно, подієвий в'їзний і внутрішній туризм у Німеччині відіграє важливу роль у розвитку торгівлі, готельно-ресторанного бізнесу, індустрії гостинності, транспортної сфери, а також культурного життя країни.

У туристичній індустрії Греції етнографічний туризм виступає органічним доповненням до історичної складової, даючи змогу туристам зіставити античну спадщину з традиційною культурою материкових та острівних регіонів. Завдяки особливостям географічного розташування на території країни збереглася значна кількість ендемічних поселень, які й донині підтримують патріархальний уклад життя. Нині етно- та екотуризм у Греції реалізується переважно через створення етносіл, екопарків, агроферм і таверн, де організовують тематичні вечори для туристів. Найбільші об'єкти такого типу зосереджені на острові Крит, півострові Халкідіки, в Афінах і на Родосі.

Подібні екскурсії зазвичай мають формат «одного дня» і включають обід або вечерю зі страв місцевої кухні. У деяких випадках туристи залучаються до приготування їжі під керівництвом місцевих господинь.

Відмінною рисою грецького етнографічного туризму порівняно з центральноєвропейським є те, що поряд із національними шоу та традиційним частуванням туристам пропонують спробувати себе в народних ремеслах і сільськогосподарських заняттях: гончарстві, бджільництві, виготовленні воскових свічок, рибальстві, ткацтві, приготуванні традиційних грецьких і

критських страв, виробництві сиру, оливкової олії та національних напоїв – ципуро, ракії й узо.

Етнокультурна складова грецького туризму має виразно інтерактивний характер, що дозволяє глибше відчувати повсякденний побут, умови життя населення та краще зрозуміти його світогляд. У результаті туристи виступають не лише спостерігачами святкових подій, а й безпосередніми учасниками традиційного укладу. Зростання інтересу до таких програм створює передумови для подальшого розвитку сільського й агротуризму, зокрема організації триваліших турів із проживанням у традиційному середовищі та залученням до народних ремесел і сільськогосподарської діяльності.

В Іспанії серед туристів також здобули популярність вечори іспанської музики, які проводяться на майданчиках, стилізованих під автентичні ферми, у ресторанах міського типу та приватних віллах. Як і в інших країнах, програми таких заходів поєднують музичну, гастрономічну, комунікативну та інтерактивну складові.

Характерною особливістю етнографічних екскурсій в Іспанії, зокрема на узбережжі Середземного моря, є їх камерний формат. Кількість учасників шоу зазвичай обмежується 5–6 виконавцями, включно з музикантами. Цінність кожного виступу полягає в його унікальності, оскільки фламенко є імпровізаційним жанром музичного мистецтва. Завдяки цьому кожен концерт є неповторним, що виступає додатковим чинником привабливості для туристів і поціновувачів цього мистецького напрямку.

Досвід іспанських організаторів фольклорних програм у південних регіонах країни має значну цінність для світової туристичної індустрії ще й тому, що туристичний продукт поєднує нематеріальну культурну спадщину з матеріальною, зокрема національною кухнею Іспанії.

Окрім тематичних етнографічних вечорів, іспанська туристична індустрія пропонує відвідувачам різні форми кориди – від безкровних вистав до

класичної «кориди дель торос».

Туристична галузь Італії належить до найбільш розвинених у світі, тому мандрівникам пропонується широкий спектр екскурсій різної тематики та з різних пунктів відправлення – Калабрії, Ріміні, Сардинії, Сицилії та інших регіонів. Програми відзначаються тематичним розмаїттям і охоплюють як розважально-рекреаційні маршрути, так і гастрономічні ексклюзивні тури до окремих областей країни. Такі екскурсії зазвичай тривають пів дня або один день і передбачають відвідування унікальних сіл (Mondaino, Portadi Sotto Mill) та агрокультурних підприємств (frantoio), де виробляють натуральну продукцію. Основний акцент робиться на дегустації вин, сирів, оливкової олії, домашнього хліба та меду. У межах подібних програм можливе також відвідування органічних молочних ферм із безпосередньою участю туристів у виготовленні сирів за давніми італійськими рецептами та їх подальшою дегустацією.

У Норвегії, Швеції та Фінляндії провідні туроператори організовують екскурсії тривалістю один–два дні до поселень корінних народів європейської Півночі з проживанням у традиційних житлах (іглу, чум тощо). Трансфер під час таких подорожей зазвичай здійснюється на собачих упряжках або за допомогою північних оленів.

Серед європейських країн етнографічні екскурсії у Північній Європі найбільше наближені до умов експедицій, поєднуючи унікальність представленого матеріалу та особливу атмосферу подорожі. Туристи проживають у традиційних житлах, часто разом із господарями, а харчуються разом із мешканцями автентичного села.

Особливий інтерес викликає той факт, що корінне населення майже не володіє звичними для більшості європейців мовами. Тому спілкування туристів із місцевими жителями відбувається здебільшого на невербальному рівні – за допомогою жестів, міміки та інтонацій. Такий спосіб комунікації суттєво

відрізняється від звичного для мешканців цивілізованих країн і міст, що робить його цінним як новий досвід і джерело незвичних відчуттів, можливих під час подорожі та взаємодії з людьми з відмінним від європейського способом життя. Саме тому короткі тури тривалістю 1–3 дні користуються великою популярністю серед європейських туристів, які вже випробували традиційні інклюзивні програми. Ціна таких екскурсій у сезон може сягати 500 євро з людини і включає проживання в традиційному житлі, трансфер на собачих упряжках або північних оленях, спілкування з представниками корінного народу та можливість на певний час відчувати себе членом їхньої громади з відповідними правами та обов'язками. Європейські туристи охоче оплачують такі програми, цінуючи нові враження та незвичний досвід, адже вони вже добре знайомі з різноманітними видами туристичних продуктів.

Таким чином, частка етнографічного туристичного продукту в європейському контексті є значною. Рентабельність цього виду туризму забезпечується участю фахівців різних професій – гідів і екскурсоводів, музикантів і артистів, організаторів ресторанного бізнесу, дизайнерів костюмів і інтер'єрів, істориків та етнографів та інших спеціалістів. Це створює нові робочі місця та розширює сферу діяльності задіяних професіоналів. Крім того, зростаючий інтерес туристів до етнокультурних екскурсій стимулює розвиток пропозицій організаторів і впровадження програм, що поєднують етнографічний туризм із елементами екстремального, сільського та агротуризму та іншими суміжними видами туристичної діяльності.

Азія є одним із найскладніших континентів світу за багатьма показниками – економічними, демографічними, культурними та соціальними. Кожна країна має свої унікальні культурні особливості, які можуть слугувати важливими чинниками формування позитивного іміджу держави та її народу в очах світової туристичної спільноти. Крім того, культура таких країн може виступати ексклюзивною складовою туристичного продукту, що дозволяє

виділити його серед аналогічних пропозицій з інших держав і підвищити якісний та кількісний рівень туристичної галузі, що сприятливо впливає на економіку та рівень добробуту населення. Це особливо актуально для азіатських країн, більшість з яких є країнами, що розвиваються, і потребують економічної підтримки та іноземних інвестицій.

Правильне позиціонування традиційної культури через туристичну сферу може значно змінити імідж народу та країни, перетворивши його з негативного на позитивний. Це питання залишається актуальним для деяких держав Азії та Африки, зокрема країн Близького Сходу та ісламського світу.

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) поєднують швидкий розвиток із багатовіковими традиціями. На території країни практично відсутні культурно-історичні та природні об'єкти, тому на початковому етапі розвитку туристичної галузі було прийнято рішення створити зони безмитної торгівлі. Для розвитку інфраструктури та залучення туристів урядом ОАЕ ухвалено закони, що полегшують і здешевлюють торгівлю з іноземцями, що підтримує високий туристичний потік упродовж усього року.

У результаті туристична галузь переважно представлена пляжним та шопінг-туризмом. Завдяки географічному положенню є можливість організації джип-сафарі з відвідуванням села арабських бедуїнів. Такі екскурсії включають трансфер на квадроциклах або джипах, поїздки на одnogорбих верблюдах, розповіді гіда про побут і традиції бедуїнів, відвідування їхнього житла – шатра, цікавого своєю поділкою на чоловічу та жіночу частини та незвичним для європейця інтер'єром. Екскурсія зазвичай завершується вечерею на заході сонця у великому шатрі в традиційному арабському стилі з музикою та східними танцями.

На відміну від європейських етнографічних екскурсій, інтерактивність під час поїздок в ОАЕ проявляється інакше. Туристи на групових екскурсіях не беруть участі у приготуванні традиційного бедуїнського обіду і не

спостерігають повною мірою за побутом корінних мешканців Аравійського півострова. Натомість усім охочим пропонується приміряти традиційний бедуїнський одяг: чоловічий каміс-ба куфія – халат і шаровари з білого бавовняного полотна з головним убором куфія, закріпленим шнуром з кінського волосся (ігаль), а також хурайда – кинджал із кістяною рукояткою, інкрустований золотом; жіночий костюм соуб – довга сукня з щільного шовку з накидкою на голову з чорної тканини і «бурга» – маска з двома прорізами для очей.

На відміну від ОАЕ, де сафари та відвідування бедуїнської деревні проводяться у форматі «півдня» і мають груповий характер, в Йорданії такі екскурсії є індивідуалізованими та ексклюзивними. Програма «до бедуїнів у пустелі» включає все, що пропонує групова екскурсія в ОАЕ, а додатково – нічліг у шатрах, трапезу за бедуїнським столом та участь у традиційних розвагах, таких як соколина охота і верблюжі перегони. Ці заняття здавна поширені в арабському світі і є екзотичним доповненням до йорданського туристичного продукту, приваблюючи все більше VIP-туристів. Водночас через кліматичні умови відвідування таких міні-турів вимагає витривалості, фізичної підготовки, а також моральної готовності до екстремальних умов, нетрадиційного стилю обслуговування та певного мовного бар'єру.

Туристична галузь Індії розпочала свій розвиток у 1960-х роках, коли більшість туристів приїжджали з Великобританії. Нині індійські приймаючі сторони формують туристичний продукт, орієнтуючись насамперед на матеріальну та духовну культуру різних регіонів країни. Частка етнокультурних екскурсій у пропозиціях місцевих і міжнародних туроператорів, орієнтованих на масового споживача, становить близько 80%, і сьогодні відбувається поступове розширення географії міні-турів та екскурсій. Водночас розвиток цієї сфери часто ускладнюється недостатньою інфраструктурою у деяких регіонах або віддаленістю потенційних туристичних об'єктів від транспортних шляхів.

На відміну від європейських екскурсій, індійські програми не мають постановочного характеру та зберігають автентичність культури етносу. Це відбувається здебільшого природно, значною мірою завдяки менталітету індійців, які уникають змін у природному перебігу подій і прагнуть змінити сприйняття оточення, а не саме середовище. Завдяки цьому залученість туристів до подій максимально висока, що робить кожну таку екскурсію унікальною та неповторною.

Подібно до арабських екскурсій, індійські тури («Книга джунглів») організовуються як джип-сафарі в джунглі з відвідуванням віддалених сіл, де зберігся традиційний побут. Такі міні-тури часто включають нічліг у двомісних будиночках із пальмового листа та вечірні театралізовані вистави, на яких демонструються сцени з давньоіндійських епосів, найпопулярніший із яких – «Рамаяна».

Індійський туристичний продукт також цікавий тим, що передбачає взаємодію з тваринами – відлуння давнього анімалістичного індуїстського культу. Найчастіше використовуються слони, які протягом багатьох століть є символом Південної Азії і, зокрема, Індії, а також уособлюють азійський людський характер – слухняність, працьовитість і врівноваженість. Слони легко піддаються дресурі та добре контактують із новими людьми, тому популярні прогулянки на слонах і купання з ними.

Індонезія є однією з найцікавіших країн у сфері етнокультурного туризму. Однією з переваг країни для формування екскурсійного контенту є її поліетнічність і полікультурність. Окрім відмінної від материкових держав культури, в Індонезії представлені різні світові та національні релігії: ісламська індонезійська культура, католицька та лютеранська колоніальні традиції, індуїзм, буддизм, а також місцеві вірування. Кожна з цих культур проявляється у звичаях, музиці та драматургії, архітектурі, декоративно-прикладному мистецтві, кухні та соціально-організаційній структурі суспільства.

Зазвичай під час подорожі по індонезійських островах найяскравіше сприймається традиційна музика, яка завдяки особливій конструкції музичних інструментів звучить особливим чином для людського вуха. Виконання зазвичай відбувається просто неба, а музика резонує з природними звуками, заворожуючи слухачів. Така музика супроводжує всі індонезійські фольклорні твори. Однак для європейського слухача розуміння і осмислення південноазійської музики є складним, і основну сюжетну лінію він сприймає здебільшого через жести та міміку артистів, а також символіку костюмів персонажів.

На сьогодні Індонезія є країною, де співіснують численні світові та національні релігії. Це явище добре демонструє «комплекс п'яти релігій» – музей просто неба, що включає п'ять діючих храмів, розташованих поруч: мечеть, католицький храм, лютеранський, індуїстська ратха та буддійський храм. Особливу увагу привертає те, що всі храми побудовані в один ряд і строго однакового розміру, що символізує рівноправність кожної релігії. Крім того, незважаючи на дотримання притаманних канонів, архітектурний дизайн має локальні балінезійські риси.

Не менш важливим є характерний індонезійський стиль обслуговування клієнтів: сервіс подається як ритуал зі своїми правилами і закономірностями. Працівники сфери обслуговування встановлюють контакт із клієнтом особливим чином, змушуючи його відчувати себе по-справжньому важливою особою.

Сервіс у Туреччині вважається одним із найкращих у світі, а особливе ставлення до традицій і вміле оформлення їх як туристичного продукту робить країну надзвичайно привабливою для екскурсійного туризму.

Азіатська частина Туреччини (Анатолія) цікава насамперед тим, що в її центрі збереглася культура Мевлани – суфійська або містична традиція. Вона пропагує філософію любові до всього світу та пошук щастя через аскетизм,

терпіння, освіти, вірність і виховання. Засновник цієї культури Джалаладдін Румі – мислитель, який жив понад 800 років тому. Його послідовників називали дервішами (перське – аскет, бідняк) або суфіями (арабське «суф» – шерсть), назва походить від матеріалу накидок, що їх носили послідовники Мевлани.

Танура – танець, який бере початок від танцю сема і виконується з кольоровими обертовими спідницями та світловими ефектами. Зазвичай він завершує вечір як найвражаючий номер. Такі вечори проводяться в контексті екскурсій у найсамобутніший куточок Туреччини – Каппадокію, і гармонійно доповнюють огляд давніх християнських монастирів, вирубаних у скелях, а також житлових будинків, також вирубаних у цільних скелях і всередині вкритих килимами, що є проявом турецької культури у декоративно-прикладному мистецтві.

Подорож до Стамбула відкриває численні аспекти життя турецького народу як у минулому, так і в сучасності. Окрім музеїв різного спрямування – від ісламського та традиційного турецького фольклору до сучасного мистецтва – місто пропонує ознайомлення з ритуальним купанням із пінним масажем. Спочатку ця гігієнічна процедура поступово перетворилася на вид медитації та самозаглиблення, дозволяючи краще зрозуміти турецьке світосприйняття та ставлення до власного тіла, доповнюючи уявлення про країну після знайомства з її музичною традицією, незвичайною архітектурою та кухнею.

Найчастіше знайомство з турецькою культурою, зокрема традицією гостинності та особливостями спілкування в бізнес-середовищі, відбувається під час ділових візитів до Стамбула. За кількістю бізнес-туристів місто посідає лідируючі позиції в Європі. Незважаючи на європейську орієнтацію турецького ділового світу, переговори та контакти з його представниками мають орієнтальний відтінок, що проявляється в деталях і етикеті. Це зумовлено географічним розташуванням Стамбула на межі двох континентів, що поєднує в собі візантійські, турецькі, європейські та азійські традиції. Образ міста

формують численні мінарети, пам'ятки давнього візантійського мистецтва, сучасні хмарочоси та вузькі вулички старого східного міста, широкі європейські проспекти, жвавий Гранд-Базар та розмірене ділове життя. Стамбул – місто, яке ідеально підходить для діалогу Сходу і Заходу та розуміння багатовікових ідей і прагнень різних народів.

Таким чином, якщо європейський етнокультурний туризм здебільшого проявляється як чітко тематизований екскурсійний продукт, то азіатський етнокультурний компонент помітний у деталях – у манері обслуговування клієнта, особливій організації простору, атмосфері, характерній для азійських екскурсій, а також у загальному антуражі. Це здебільшого зумовлено етапом розвитку суспільства відвідуваної країни: у більшості азійських держав суспільства перебувають на перехідному етапі від традиційного до індустріального. Внаслідок цього в азійських культурах властиве особливе сприйняття традицій їхніми членами, і екскурсії з етнокультурним компонентом не набувають рис постановочного чи стилізованого шоу.

Відмінності проявляються й у сприйнятті самого процесу обслуговування: якщо європейський сервіс чітко структурований і базується на методиках, спрямованих на задоволення комплексних потреб клієнта, то азійський сервіс вибудовується на «інтуїтивному підлаштуванні» під потреби відвідувача.

У наступному параграфі висвітлюється український етнокультурний туристичний продукт та його оцінка.

2.2. Український етнокультурний туристичний продукт та його оцінка

Сучасність позначена посиленням процесів національної самоідентифікації народів, а глобалізація, у свою чергу, загострює прагнення

людей усвідомити власну унікальність, етнічну приналежність і коріння. Етнографічний туризм, що базується на щирому інтересі мандрівників до способу життя населення інших країн та їхніх традицій, сприяє зростанню туристичних поїздок, спрямованих на пізнання культури й побуту народів як своєї, так і чужої держави. Як зазначається фахівцями ЮНЕСКО, етнографічний туризм є одним із найдієвіших засобів утвердження миру та взаєморозуміння між народами, чому значною мірою сприяють організовані подорожі й використання об'єктів культурної спадщини, що репрезентують унікальність різних культур [131].

Україна володіє всіма базовими передумовами для розвитку сучасної туристичної галузі, зокрема унікальними географічними, природно-кліматичними, історико-культурними та національно-етнографічними ресурсами. Загальна площа природних ландшафтів, придатних для туризму й рекреації, становить близько 94 млн гектарів і досі залишається повністю не освоєною. На території держави зосереджено понад 125 тис. пам'яток археології, архітектури, містобудування, історії та мистецтва [5].

В умовах кризових викликів, зумовлених поєднанням воєнних, політичних, економічних, демографічно-міграційних і психоемоційних чинників, етнотуризм в Україні нещодавно розпочав процес відновлення традиційних брендів і центрів етнотуристичного тяжіння, а та кож подальшого розширення географії нових подієво-етнокультурних DESTINAЦІЙ[70].

Нині масові етнокультурно-туристичні події, що об'єднують тисячі учасників з різних регіонів України, виступають своєрідним чинником консолідації сучасного українського суспільства від Ужгорода до Маріуполя, пробуджують зацікавлення небайдужих громадян і спонукають їх до позитивних змін. Міжнародні етнофестивалі, зокрема включені до календаря CIOF (Conseil International des Organizations de Festivals et d'Arts Traditionnels) як заходи світового рівня, саме сьогодні є одним із ключових факторів

формування та утвердження іміджу України на міжнародній арені як країни з високим рівнем культурного розвитку, різноманітням традиційного й сучасного мистецтва та насиченим календарем подій етноподієвого туризму.

Розвиток етнографічного туризму має важливе значення для соціокультурного й економічного поступу держави, оскільки сприяє популяризації народних звичаїв і традицій серед сучасного суспільства та їх збереженню для прийдешніх поколінь. Завдяки туристичним маршрутам і формам діяльності можливо гідно презентувати національно-культурну спадщину, багате історичне минуле й привабливість рідного краю як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичному ринку.

Україна володіє значним історико-культурним потенціалом, придатним для розвитку етнічного туризму. На її території функціонує широка мережа етнографічних музеїв, які здійснюють збирання, збереження та експонування етнографічних колекцій, знайомлять відвідувачів із процесами етногенезу, особливостями побуту й культури різних етнічних спільнот. Переважна більшість сучасних етнографічних музеїв репрезентує тематичні експозиції традиційної культури українського народу – ужитково-побутові та мистецькі предмети XVIII – початку XX століття – а також її локальні варіанти, зібрані з усіх етнографічних регіонів України (Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина, Покуття, Опілля, Буковина, Закарпаття, Поділля, Волинь і Полісся, Середня Наддніпрянщина, Слобожанщина, Донеччина, Причорномор'я). Серед провідних закладів – Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Йосафата Кобринського, Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини в Івано-Франківській області, Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України у Львові, Печенізький краєзнавчий музей і Етнографічний музей «Українська слобода» в Харківській області, музей культури та побуту Уманщини, Національний музей народної архітектури та побуту України, Національний історико-етнографічний

заповідник «Переяслав» та інші.

Саме на основі діяльності етнографічних музеїв України формується основний масив сучасних етнічних туристичних маршрутів. Туристичні компанії пропонують, зокрема, тур «Гуцульські коломийки», що передбачає ознайомлення з побутом і традиціями гуцулів та відвідування Музею гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика (сmt Верховина, Івано-Франківська область), музею «Гуцульська гражда» (с. Криворівня, Івано-Франківська область), музею «Писанки», а також етнічний тур «Полтавський колорит», який передбачає занурення в самотній і гостинний Полтавський край з відвідуванням Полтавського краєзнавчого музею (м. Полтава) та Національного музею-заповідника українського гончарства (сmt Опішне, Полтавська область) [5].

В Україні етнокультурний туризм наразі ще не набув широкого поширення. Це зумовлено тим, що основними учасниками таких подорожей переважно є люди третього віку – пенсіонери, які загалом подорожують значно рідше, ніж молодше покоління. З огляду на те, що в нашій державі ця вікова категорія є менш мобільною порівняно з іншими групами населення, етнотуризм поступається за популярністю іншим видам туристичної діяльності. В Україні етнічний туризм часто ототожнюють із ностальгійним, що передбачає відвідування місця народження, дитинства або певного періоду життя мандрівника. Подібні тури здебільшого організовуються для іноземних туристів, походження яких пов'язане з територіями, що нині входять до складу України.

Водночас Україна має значні перспективи розвитку етнічного туризму, що спирається на багату історико-культурну спадщину держави, представлену пам'ятками археології та історії, об'єктами монументального мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та іншими цінними культурними ресурсами.

До регіонів із найбільшою концентрацією об'єктів культурної спадщини належать Львівська, Київська та Чернігівська області.

Карпатський регіон вирізняється яскраво вираженою етнічною самобутністю лемків, гуцулів і бойків. Ці етнічні спільноти приваблюють вітчизняних та іноземних туристів унікальними зразками народної архітектури, традиціями, фольклором і національною кухнею. Використовуючи значний етнічний потенціал гуцулів, туристичні компанії розробляють спеціалізовані маршрути, зокрема тури типу «Гуцульські коломийки», що мають пізнавальний характер і спрямовані на відвідування гуцульських територій та ознайомлення з карпатською культурною самобутністю.

З метою популяризації української етнічної культури серед іноземних і вітчизняних туристів організовуються фольклорні свята та фестивалі.

Отже, етнокультурний туризм є одним із перспективних напрямів розвитку туристичної галузі України. Попит на етнічні подорожі, які передбачають відвідування рідних місць або знайомство з культурою певного регіону, поступово зростає. У відповідь на це туристичні фірми розширюють пропозицію краєзнавчих маршрутів і подієвих заходів. Хоча етнотуризм в Україні ще перебуває на етапі становлення, він дедалі активніше розвивається і в перспективі може стати одним із найбільш популярних видів туристичної діяльності як серед молоді, так і серед людей третього віку [9].

Етнокультурний туризм у багатьох державах світу розглядається як ефективний інструмент підтримки економічного й культурного розвитку сільських територій, а також як важливий чинник збереження історико-культурної спадщини [83].

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні об'єкти туристичної та культурної інфраструктури зазнали значних пошкоджень різного ступеня, зокрема й повного знищення. Зруйновано або пошкоджено 157 готелів і ресторанів, 703 будинки та палаци культури, 348 релігійних споруд, 8

спортивних стадіонів і 82 музеї (рис. 2.2.1 та табл. 2.2.1). Переважна більшість цих об'єктів розташована у східних, центральних і південних регіонах країни, зокрема в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Житомирській, Київській, Чернігівській, Сумській, Херсонській, Львівській областях та в місті Києві.

Рис. 2.2.1 Прямі збитки економіці України за типами майна, млрд дол. США, за [18]

Аспекти повоєнного відновлення держави, що розроблятимуться Кабінетом Міністрів України, мають передбачати туризм як окрему економіко-соціальну галузь. Залучення інвестиційних активів в Україну можливе за умови налагодження двостороннього діалогу з Європейською комісією, Європейським парламентом та Радою Європи щодо цільового інфраструктурно-економічного забезпечення туристичної сфери як важливого чинника національного соціально-економічного розвитку. Маркетингова стратегія туристичного сектору України повинна формувати її сприйняття на міжнародному рівні як безпечної території для відпочинку та рекреації [11].

Таблиця 2.2.1

Міжнародно-туристичний (ЄС) та соціально-економічний аспекти
(Україна) збройної агресії РФ, за [11]

Негативний юридичний факт (формату ЄС – Україна – ЄС)	Причинно-наслідкові економічні, соціальні та туристичні зв'язки (ЄС – Україна – ЄС)
Туристична непевність ЄС (UNWTO)	Відтік в'їзного туризму (з ЄС до України); фактичне припинення існування виїзного туризму (з України до ЄС); еміграційні процеси (працівники туристичної сфери послуг – з України до ЄС).
Сприйняття України як небезпечної туристичної дестинації	Стагнаційні процеси міжнародного туристичного розвитку (ЄС), поєднані із ненаповненням місцевих та державного бюджетів України в умовах щоденних економіко-воєнних втрат.
Небезпека знищення історико-культурних пам'яток та об'єктів культурної спадщини в Україні	Потенційна втрата інтересу до України як об'єкта туристичної зацікавленості туристами країн-членів ЄС (економічний аспект для України).
Підвищення цін на енергоносії та «падіння» євро	Унеможливлення розвиткових зносин «Україна–ЄС» (економічний аспект)

За таких обставин поширення туристичної культури України може набути оновленого концепту розвитку, зокрема шляхом відкриття представництв українського туризму в країнах – членах ЄС та презентації національного туристичного колориту, включно з урбаністичним і екологічним туризмом, для іноземних відвідувачів. Тісні економічні, політичні й культурні зв'язки України з Європейським Союзом є вагомою передумовою координації державної туристичної політики за траєкторією «випереджального розвитку». Водночас конкурентоспроможна цінова політика у сфері туризму порівняно зі стандартами ЄС може стати ключовим чинником залучення мобільних туристичних потоків після завершення воєнних дій, зважаючи на те, що негативні економічні наслідки повномасштабного вторгнення РФ в Україну відчутні й для європейських країн.

Відповідно до засад сталого розвитку, що передбачають збереження

культурного й традиційного різноманіття народів світу як важливої історичної цінності людської цивілізації, етнокультурний туризм має посідати одне з провідних місць у туристичній галузі. Це зумовлено тим, що корінне населення та місцеві громади відіграють ключову роль у раціональному використанні й покращенні довкілля завдяки власним знанням і традиційним практикам. Держава, у свою чергу, повинна визнавати та всебічно підтримувати самобутність, культуру й інтереси етнічних спільнот, забезпечуючи їхню повноцінну участь у процесах сталого розвитку.

Важливим етапом у розробленні проєктів розвитку цього напрямку туризму та формуванні конкретних маршрутів у місцях проживання корінних малочисельних народів є підготовчий процес. Він передбачає збирання та аналіз наявних матеріалів, документів, програм і планів розвитку туризму на визначених територіях; вивчення соціально-економічного стану регіонів; оцінювання інвестиційних ініціатив; дослідження попиту на послуги етнічного туризму; формування партнерської мережі організацій, зацікавлених у розвитку цієї сфери. Окремої уваги потребує проведення комплексних маркетингових досліджень з метою оцінки можливостей упровадження сталого етнічного туризму силами національних громад, а також визначення рівня їхньої готовності та спроможності ефективно використовувати наявний етнотуристичний потенціал. Для успішної реалізації таких проєктів необхідною є підготовка кваліфікованих фахівців у сфері етнокультурного туризму з числа місцевого населення.

Дотримання принципів сталого туризму під час розробки етнографічних маршрутів є обов'язковою умовою. Перехід до класичного розуміння сталого розвитку можливий лише за умови одночасної реалізації економічних, соціальних та екологічних цілей, а також забезпечення відповідності соціально-економічних систем трьом ключовим критеріям:

1. Економічна ефективність – забезпечення окупності витрат доходами;

2. Екологічна сталість – підтримка довготривалої життєздатності екосистем;

3. Соціальне благополуччя – задоволення культурних, матеріальних і духовних потреб суспільства.

Подорожі з етнокультурною мотивацією користуються особливою популярністю, оскільки саме етнокультурний чинник визначає цінність туристичного об'єкта або території. Етнографічний туризм дозволяє глибше ознайомитися з культурою та традиціями різних народів, а його розвиток стає важливим джерелом економічного та культурного піднесення регіону.

Сьогодні майже кожен регіон України може запропонувати власні програми з організації та просування етнокультурного туризму. Реалізація таких програм і проєктів на місцях сприятиме дбайливому ставленню до культурної спадщини, збереженню та розвитку національної самобутності корінних етногруп, а також активізації внутрішнього та в'їзного туризму загалом.

Розвиток етнокультурного туризму має суттєве значення для економічного зростання України. Ця галузь здатна ефективно впроваджувати нові форми власності та забезпечувати високу віддачу. Прискорене зростання етнотуризму відбуватиметься у тісному взаємозв'язку з розширенням ринкових відносин, а туристична індустрія та підприємства, що входять до її складу, покликані активно сприяти формуванню конкурентного ринкового середовища.

Туристично-рекреаційна складова повинна стати важливою частиною розвитку регіональних культурних центрів із історико-етнографічними назвами. Розроблені туристично-екскурсійні маршрути передбачають вивчення першопочаткової державності на прикладі унікальних історико-культурних пам'яток та спрямовані на повернення культурно-історичних і рекреаційних цінностей України для користування всіма громадянами. Водночас це сприяє створенню Всеукраїнської системи туризму та відпочинку, а також

формуванню, поглибленню та реалізації загальноцивілізаційних цінностей: свободи, відповідальності, справедливості, поваги, творчості та самореалізації.

Ознайомлення з унікальним багатовіковим національно-культурним різноманіттям територій України сприяє не лише поглибленню знань про окремі етапи та сторінки розвитку етнографічних груп і народностей, а й створює наукове підґрунтя, що може стати чинником об'єднання нації.

Україна має значні можливості для розвитку етнотуризму, особливо його коротко- та середньотривалих форм. Різноманітні рекреаційні ресурси, їхнє вдале поєднання та компактне розташування дозволяють урізноманітнити види рекреаційної діяльності відпочивальників, включно з лікувальною, оздоровчою, екскурсійно-пізнавальною та культурно-розважальною. У країні створені умови для розвитку як масових, так і альтернативних видів туризму – сільського, екологічного, ремісничко-промислового, які вирізняються індивідуальністю та територіальною розосередженістю.

На основі соціально-економічних рекреаційних ресурсів можливе активне формування екскурсійної справи та розвиток історико-археологічного, етнографічно-краєзнавчого та архітектурно-історичного туризму. Зосередження уваги на розвитку рекреаційної господарської діяльності сприятиме економічному зростанню України, оскільки стимулює виробництво у суміжних галузях.

Туристична діяльність в Україні розвивається нерівномірно. В історичних містах спостерігається проблема напливу неорганізованих туристів, які можуть завдати шкоди історико-культурному середовищу, що саме й приваблює відвідувачів. Основні пріоритети розвитку етнотуризму в таких містах зосереджені на трьох аспектах: по-перше, необхідно забезпечувати збереження та охорону історико-культурних об'єктів; по-друге, слід максимально використовувати вже існуючі служби туристичного обслуговування замість розбудови нових; по-третє, у деяких випадках потрібно обмежувати

чисельність відвідувачів об'єктів із особливою історичною чи художньою цінністю. Важливим завданням туристичної політики є пошук шляхів ефективного спрямування одержаних прибутків на охорону історичних міст і пам'яток.

Таким чином, організація етнокультурного туризму в рекреаційних цілях має відбуватися у межах встановлених норм природокористування та ресурсоспоживання, із запобіганням забрудненню довкілля, що обумовлює необхідність розглядати цю галузь як ресурсно й екологічно сумісну.

Нині в Україні відсутні чітко визначені моделі розвитку етнокультурного туризму, їх ще необхідно розробити. Основними чинниками його потенційного зростання є значні ресурси в регіонах проживання корінних народів на Заході та Півдні країни, а також велика кількість створених останнім часом громад цих народів, зацікавлених у залученні туристів.

2.3. Сучасний стан розвитку етнокультурного туризму в Полтавській області

Полтавська область – перспективний туристичний регіон у центральній частині Лівобережної України, що характеризується різноманіттям туристичних ресурсів і сприятливими передумовами для розвитку індустрії розваг. Територія краю має значний потенціал для становлення етнокультурного туризму. До найпопулярніших етнотуристичних об'єктів, які відвідують туристи з різних регіонів України та з-за кордону, належать Національний музей-заповідник українського гончарства, Національний музей-заповідник М. В. Гоголя, Музей весілля та Національний Сорочинський ярмарок.

Підґрунтям етнокультурного туризму Полтавщини є давні традиції народних ремесел, що збереглися до сьогодні та внесені до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, зокрема «Опішнянська кераміка», «Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Полтавської області» та «Традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Полтавської області». Саме це зумовило створення у Решетилівці, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 987 від 3 жовтня 2018 року, державної установи «Всеукраїнський центр вишивки та килимарства».

Нині простежуються позитивні зрушення у відродженні та зростанні популярності українських вишиваних виробів, а осередки народних промислів дедалі активніше приваблюють туристів. Полтавщина – край, відомий своєрідною технікою вишивки, що налічує близько 180 різновидів виконання. Техніка «білим по білому» сформувалася у селищі міського типу Решетилівка Полтавської області, згодом поширилася в інших центрах народного мистецтва регіону – Кременчуці, Лубнах, Великих Сорочинцях, Нових Санжарах, а з часом набула популярності й в інших етнографічних регіонах України: на Чернігівщині, Слобожанщині та Прикарпатті.

Решетилівська вишивка вирізняється м'якою кольоровою гамою та переважанням пастельних відтінків. Найпоширенішим є вишивання білим по білому геометричних орнаментів із поєднанням рослинних мотивів. Її неможливо сплутати з вишивкою інших регіонів, адже вона характеризується чіткою композиційною структурою, особливим орнаментом і колористикою. Якщо в орнаментах інших регіонів України зазвичай застосовують дві–три техніки, то в решетилівській – п'ять–сім, а для посилення художнього ефекту використовують нитки попелястих відтінків. Саме тому полтавську вишивку вважають однією з найскладніших серед українських традиційних вишивальних технік [99].

Рис. 2.3.1 Решетилівська вишивка «білим по білому», за [1]

Килимарство з рослинними орнаментами найвищого розквіту досягло саме на Полтавщині. Решетилівські килими вирізняються багатством композицій, побудованих на ритмічному поєднанні стилізованих і водночас живописно трактованих квітів, листя та гілузок, що легко й вільно розміщуються на світлому тлі. Центральне поле килима з усіх боків обрамлене темною смугою, заповненою суцільними мотивами гілузок або квіткових гірлянд. Колористичне вирішення ґрунтується на м'яких тональних переходах пастельних охристих і сірувато-блакитних відтінків, доповнених незначними вкрапленнями зеленого, вишневого, червоного та жовтого кольорів.

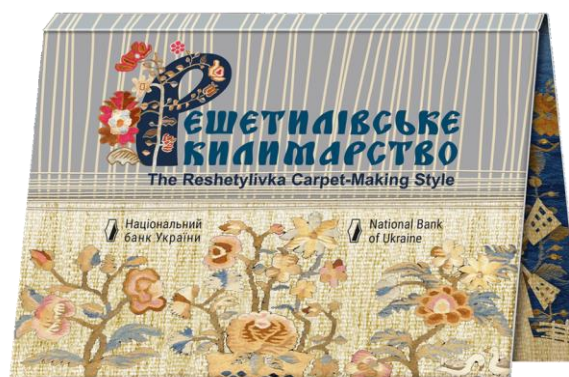

Рис. 2.3.2 Решетилівське килимарство, за [82]

Гончарний осередок Опішне, розташоване в колишньому Зіньківському районі Полтавської області, здобуло статус загальнонаціонального центру українського гончарства, що отримало світове визнання як мистецький бренд і стало частиною світової художньої культури. Опішне є важливим етнокультурним символом традиційного народного мистецтва України. За останні роки селище перетворилося на потужний туристичний осередок, щоденно приймаючи численних відвідувачів з різних куточків України та з-за кордону, завдяки Національному музею-заповіднику українського гончарства.

Рис. 2.3.3 Опішнянські вироби, за [26]

Фонди з колекціями музею є найбільшими в Україні за кількістю та художньою цінністю творів народних гончарів і професійних художників-керамістів. Основу експозиції складають зразки монументальної кераміки, створені провідними українськими гончарями, керамістами та скульпторами під час щорічних національних симпозіумів гончарства та монументальної кераміки в Опішному, що носять назву «Поезія гончарства на майданах і в парках України». Галерея є унікальною на державному рівні і налічує понад 35 тисяч керамічних мистецьких об'єктів, розміщених в просторі на відкритому

повітрі. Відвідувачі музею мають можливість не лише ознайомитися з творами гончарного мистецтва, але й взяти участь у майстер-класах під керівництвом відомих майстрів [26].

Музей українського весілля – унікальний осередок збереження етнографічної спадщини та народного мистецтва, розташований у селі Великі Будища Диканського району Полтавської області [60]. Мешканці села й нині зберігають у колективній пам'яті традиційні народні звичаї та обряди, зокрема весільні пісні, що супроводжували шлюбні ритуали. Експозиція музею представлена весільним одягом середини XX ст., автентичними меблями й предметами побуту, численними вишитими рушниками та сорочками, а також традиційною скринею нареченої. Відмінною рисою музею є його інтерактивна спрямованість, яка дає змогу відвідувачам не лише спостерігати реконструкцію традиційного весільного обряду, а й безпосередньо долучатися до нього, виконуючи ролі молодят, батьків, дружок та інших учасників церемонії.

Ярмарок розглядають як традиційну форму поєднання праці, торгівлі та соціальної взаємодії, яка водночас виконує важливу рекреаційну функцію, сприяє емоційному відновленню відвідувачів і популяризації народних традицій завдяки атмосфері святковості, обміну товарами та культурного спілкування [62]. Зазвичай ярмарки приурочувалися до храмових свят або календарних урочистостей, що визначало їх назви та функціональне призначення. Вони мали не лише торговельно-економічне, а й значне соціокультурне значення, забезпечуючи спілкування мешканців віддалених місцевостей і зміцнення родинних та товариських зв'язків. Ярмарки формували власне фольклорне середовище, у межах якого відбувалися різноманітні видовищні дійства, зокрема лялькові театральні вистави, музичні номери й розважальні атракціони, що зазвичай проводилися на імпровізованих сценах – балаганах.

Останніми роками в Полтавській області помітно активізувався та

розширився фестивально-конкурсний рух, який відіграє важливу роль у збереженні нематеріальної культурної спадщини, стимулює створення нових мистецьких проєктів, сприяє зростанню виконавської майстерності учасників і водночас підвищує туристичну привабливість регіону для відвідувачів з інших областей України.

Відомий український етнограф, засновник фольклорних фестивалів В. Скуратівський підкреслював, що саме проведення фольклорних і музичних фестивалів створює передумови для відродження осередків народної пісенної культури, виявлення маловідомих її носіїв і популяризаторів, а також збагачення національної фольклорної спадщини автентичним мелосом [92].

Сучасна фестивальна культура орієнтована на розвиток і популяризацію українського мистецтва, забезпечуючи його актуальність і зв'язок із сучасними культурними процесами, водночас зберігаючи традиційну спадщину. Різноманітні мистецькі заходи покликані сприяти поширенню народної творчості через ознайомлення з діяльністю творчих колективів, виконавців і майстрів народного мистецтва.

Основною метою кожного фестивалю є залучення широкого кола учасників, зокрема молоді та учнівської аудиторії, до практик народної творчості, розвиток українського фольклору, традицій і звичаїв різних етнічних спільнот, а також духовне збагачення національної спільноти. Вагомого значення набуває ознайомлення з автентичними джерелами фольклору та діяльністю національних етнографічних груп України, що сприяє популяризації й системному вивченню народної творчості.

У структурі фестивалів важливе місце посідають виставки образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема національні подвір'я та мистецькі містечка, а також концертні програми за участю творчих колективів і сольних виконавців.

Завдяки розвитку фестивального руху з 1996 року Україна є офіційним

членом Міжнародної ради організацій фольклорних фестивалів (CIOFF), що функціонує при ЮНЕСКО. Серед українських фольклорних фестивалів зі сталим статусом і багаторічною традицією проведення вирізняються Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня» (м. Луцьк, з 1994 р.), Слов'янський фольклорний фестиваль «Коляда» (м. Рівне, з 1995 р.), Міжнародний фестиваль традиційної народної культури «Покуть» (м. Харків, з 1996 р.), Міжнародний гуцульський фестиваль (з 1991 р., що відбувається в різних регіонах Гуцульщини), а також Міжнародний фестиваль-конкурс дитячого фольклору «Котилася торба...» (м. Дубно, Рівненська область, з 2007 р.).

Останнім часом з'явилася низка нових фестивалів, серед яких Всеукраїнський дитячий фольклорний фестиваль «Орелі» (м. Київ, з 2008 р.), Міжнародний етнофестиваль «Країна Мрій» (м. Київ, з 2004 р.), Міжнародний еко-культурний фестиваль «Трипільське коло» (м. Ржищів, Київська обл., з 2008 р.) та інші [35].

Серед численних музичних фестивалів і свят України особливе місце займають заходи, що проводяться у Полтавській області (табл. 2.3.1.). Зокрема, відомим в Україні та за її межами є Міжнародний фольклорний фестиваль «Калинове літо на Дніпрі», який уперше відбувся в липні 2000 року в м. Горішні Плавні. Учасники фестивалю представляють автентичний, оброблений або стилізований фольклор свого рідного краю, що сприяє популяризації регіональної народної музичної традиції. Фестиваль триває кілька днів і передбачає проведення концертних програм на відкритому повітрі – у міському парку відпочинку, дитячому оздоровчому таборі «Горизонт», на Театральній площі, а також у залах Палацу культури для мешканців міста та гостей заходу [37].

Таблиця 2.3.1

Етнокультурні заходи* на території Полтавської області, за [23, 33]

Назва події	Місце проведення	Специфіка	Рівень, періодичність
Свято козацької Покрови	с Велика Багачка	Культурно – мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Взяв би я бандуру»	с. Велика Багачка	свято кобзарського мистецтва на вшанування пам'яті кобзаря Ф.Д. Кушнерика	Обласний, щорічно
«Тарас Бульба»	с. Велика Багачка	Туристично-мистецький фестиваль козацьких реконструкцій	Обласний, разово
«Пісенне джерело»	м. Градишк Глобинського району	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Пісні Бузкового гаю»	селище Диканька	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
Обласне свято писанкарства	м. Карлівка	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Дзвонкова криниця»	с. Нижня Ланна Карлівського району	Пісенне свято	Обласний, щорічно
«Козацької слави цілюще джерело»	Козельщинський район	Театралізоване свято	Обласний, щорічно
«Калинове літо на Дніпрі»	м. Горішні Плавні	Фольклорний фестиваль	Міжнародний, щорічно
Національний Сорочинський ярмарок	с.Великі Сорочинці Миргородського району	Свято народної творчості	Всеукраїнський, щорічно
«Осіннє randevu»	м. Миргород	Фестиваль-конкурс сучасного українського романсу	Всеукраїнський, щорічно
«Прийди, прийди до мене, Неділенько Зелена!»	селище Нові Санжари	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Передзвони осені»	м. Полтава	Мистецький фестиваль	Обласний, щорічно
«Різдвяна феєрія»	м. Полтава	Обласний огляд-конкурс вертепів та колядних гуртів	Обласний, щорічно
Будь благословенна, Покрово!»	с. Щербані Полтавського району	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Решетилівська весна»	селище Решетилівка	Виставка майстрів народної творчості	Обласний, щорічно
«Благословенні ви, сліди мандрівника Сковороди»	селище Чорнухи	Літературно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Роде наш красний»	селище Шишаки	Огляд-конкурс родинних та сімейних ансамблів	Обласний, щорічно
«Купальські ігри»	с. Гоголеве, Шишацький район	Фольклорно-етнографічне свято	Обласний, щорічно

* – дані до збройної агресії

У 2001 р. в Миргороді відбувся перший Всеукраїнський фестиваль-конкурс сучасного українського романсу «Осіннє randevu», заснований

народним артистом України М.Гаденком за підтримки ДТРК «Всесвітня служба «УТР», Національної радіокомпанії України та Миргородської міської ради. Фестиваль проводиться щорічно в середині вересня з нагоди Дня визволення міста. Протягом трьох днів учасники та почесні гості презентують нові твори та відомі романси, що дає можливість шанувальникам жанру ознайомитися з сучасними надбаннями виконавського мистецтва. За роки проведення конкурс здобув визнання як важливий творчий майданчик і став своєрідним стартовим майданчиком для кар'єри багатьох виконавців української естради [37].

Всеукраїнський фестиваль «Козацькі сурми», що проходить у м. Горішні Плавні та приурочений до Дня українського козацтва, який відзначають у свято Покрови Пресвятої Богородиці, уперше відбувся у 2009 р. Програма заходу включає урочисте вітання отаманів Українського козацтва, посвяту учнів 6-х класів у джури, покладання квітів до Козацької могили, виступи творчих колективів із різних регіонів України та проведення традиційних козацьких розваг.

Водночас у населених пунктах Полтавської області утвердився широкий спектр культурно-мистецьких заходів, які здобули популярність серед місцевих жителів і стали традиційними в містах, районних центрах і селах регіону.

У селищі Велика Багачка – на батьківщині відомого українського кобзаря Ф. Д. Кушнерика – щороку відбувається традиційне свято кобзарського мистецтва «Взяв би я бандуру», започатковане у 1989 р. Урочистості розпочинаються з покладання квітів до могили Ф. Кушнерика та частування учасників козацькою кашею і юшкою. У межах заходу організовуються виставки робіт народних майстрів району, а концертна програма передбачає виступи відомих кобзарів з різних регіонів України та фольклорних колективів.

Обласне театралізоване свято «І весільна, і козацька Покрівонька Багачанська», яке проходить у Великій Багачці та започатковане у 2007 р.,

пропонує відвідувачам участь у козацьких змаганнях і розвагах, дегустацію традиційної пшоняної каші з салом, а також виступи творчих колективів району й показ народних танців.

У селищі Шишаки відбувається фестиваль «Роде наш красний» та огляд-конкурс родинних і сімейних ансамблів, приурочений до Дня матері та Міжнародного дня сім'ї.

Із 1969 р. щороку на початку травня, у період цвітіння відомого бузкового гаю, в селищі Диканька проводиться традиційне свято «Пісні Бузкового гаю». Бузковий гай – ботанічна пам'ятка природи площею 2 га, розташована на південній околиці смт Диканька та включена до Регіонального ландшафтного парку «Диканський». Парк було закладено на початку XIX ст. на місці кар'єру глибиною до 5 м, де видобували глину для цегельного заводу Кочубея. Після його закриття територію озеленили, висадили бузок, облаштували алеї й альтанки. Під час свята відвідувачі можуть переглянути виступи колективів художньої самодіяльності, відвідати «Містечко майстрів» і «Пасіку Панька Рудого» [37].

У Семенівському районному будинку культури щороку відбувається традиційне свято «Веселої мудрості», започатковане у 1990 р. та присвячене видатному українському письменнику й байкарю Л. І. Глібову – автору знаних байок і ліричних поезій. У межах заходу проводиться обласний конкурс читців-гумористів. Програма урочистостей традиційно передбачає виступи фольклорно-етнографічного ансамблю «Криниця» (с. Веселий Поділ), самодіяльного народного вокального ансамблю «Подільняни» та народного фольклорно-етнографічного ансамблю «Журавка» районного будинку культури.

Фестиваль «Осіньне золото» імені Дмитра Луценка, що проходить у селі Березова Рудка Пирятинського району, має понад 25-річну історію та проводиться на батьківщині відомого поета-лірика Дмитра Луценка. У межах

фестивалю організовується обласний конкурс дуєтів, тріо, квартетів і вокальних ансамблів. У різні роки в заході брали участь численні колективи Полтавської області, зокрема фольклорний ансамбль «Горлиця» Давидівського сільського будинку культури, хоровий колектив «Берегиня» Гребінківського районного будинку культури, чоловічий квінтет «Булава» Бутовололинського сільського будинку культури, народний фольклорний ансамбль «Надвечір'я» Скибівщинського сільського клубу, жіноча група народного аматорського хору Бутовололинського сільського будинку культури, а також учасники чоловічого хору «Козацькі барви» Великобагачанської дитячої музичної школи ім. Ф. Д. Кушнерика та інші. Фестиваль сприяє популяризації українського вокального й фольклорного мистецтва серед широкої аудиторії та підвищенню виконавської майстерності учасників [37].

Вагоме місце в культурному житті Полтавщини посідало свято народної творчості, що відбувалося в межах Національного Сорочинського ярмарку в селі Великі Сорочинці Миргородського району. Історія ярмаркової торгівлі в Сорочинцях сягає другої половини XVII століття. У XIX – на початку XX ст. тут щорічно проводили п'ять ярмарків тривалістю від одного до трьох днів, під час яких торгові ряди були наповнені різноманітними товарами: колесами, склом, дьогтем, тютюном, керамікою, діжками, гребінцями, одягом і взуттям. Ярмарок супроводжувався виступами кобзарів і лірників, що формувало особливу культурну атмосферу. З часом традиційна ярмаркова торгівля поступово занепадала, і лише у 1966 році ярмарок було відновлено. Відтоді його проводять щорічно один раз – в останню суботу та неділю серпня, приурочуючи захід до завершення жнив [37].

У 1992 р. відбувся 25-й Сорочинський ярмарок з часу його відновлення та перший у період незалежності України. У 1999 р. ярмарку було надано статус Національного. У межах заходу виступили понад 1000 професійних і аматорських митців, серед яких – народна артистка України Р. Кириченко. В

етнографічній садибі Хіврі свої програми представили заслужений ансамбль пісні і танцю «Лтава», Державний академічний заслужений український народний хор імені Г. Верьовки, самодіяльні виконавці Миргородського району та фольклорні колективи Полтавської області [37].

Із 2002 р. в етнографічній садибі Хіврі відбувається фестиваль фольклорних колективів, музик і гармоністів, у межах якого гумор, пісня й танець представлені у виконанні професійних і самодіяльних хорових та хореографічних колективів із різних регіонів України.

Щороку в місті Полтаві проводиться фестиваль «Різдвяна феєрія» за участю вертепів і колядницьких гуртів, а на базі Карлівського районного будинку культури організовується фестиваль народної творчості в межах обласного свята «Воскресни, Писанко!», приуроченого до Великодня. У заході беруть участь народні майстри та творчі колективи області; фестиваль започатковано у 2004 р.

Пісенний фестиваль «Дзвонкова криниця», що проходить на батьківщині полтавського композитора, заслуженого діяча мистецтв України Олексія Чухрая у смт Карлівка, присвячений його творчості та заснований у 2005 р.

30 вересня 1995 р., з нагоди 900-річчя першої літописної згадки про поселення, на Шар-горі Козельщинського району відбулося обласне свято «Козацької слави цілюще джерело», під час якого було відкрито пам'ятний знак козакам Говтвянської сотні, встановлений їхніми нащадками. Відтоді захід проводиться щорічно, а концертну програму формують творчі колективи з Полтавської та сусідніх областей.

Обласне свято «Прийди, прийди до мене, Неділенько зелена!», присвячене відзначенню Дня Святої Трійці та яке проходить у смт Нові Санжари, щороку пропонує різноманітну концертну програму за участю професійних і самодіяльних колективів Новосанжарського району.

Обласне культурно-мистецьке свято «Маріїна долина» та виставка-

конкурс творів жінок-художниць «Осяяні красою і талантом», започатковані у 1995 році на приз імені Марії Башкирцевої, щорічно проводяться в селі Черняківка Чутівського району до Дня молоді. У межах заходу експонуються картини й вироби декоративно-ужиткового мистецтва майстринь та художниць із Полтави й районів області, організовуються виставки дитячої творчості «Паростки майбутнього», майстер-класи, а також виступи аматорських і професійних колективів Чутівського району та Полтавщини.

Серед самобутніх і яскравих свят Полтавської області особливе місце посідають обласне культурно-мистецьке свято «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» (сmt Диканька), «Решетилівська весна» та виставка творів декоративно-ужиткового мистецтва (сmt Решетилівка), фестиваль «Квітує, піснями подвиг прославляй, наш Ковпаківський рідний край» (селище Котельва), свято «Будь благословенна, Покрово!» (село Щербані Полтавського району), а також обласне свято «Я козачка твоя, Україно!» на батьківщині видатної співачки, Героя України Раїси Кириченко (село Землянки Глобинського району, засноване у 2008 році). Серед літературно-мистецьких заходів вирізняються обласне свято «Дивоцвіт Лесиного гаю» в місті Гадяч (засноване у 1983 році) та міжрайонний фестиваль «Омельницьке розмаїття» в селі Омельник Кременчуцького району.

Щороку 6 липня в селищі Гоголеве відбувається фольклорно-етнографічне свято «Купальські ігри на батьківщині Миколи Гоголя». Його метою є популяризація традиційного українського свята Івана Купала, збереження обрядових пісень, танців і ремісничих звичаїв, а також утвердження літературної та публіцистичної спадщини М. В. Гоголя в контексті української культури. Учасники заходу мають змогу долучитися до майстер-класів з народних ремесел, зокрема гончарства, лозоплетіння, різьблення та вишивки, а також вивчати купальські пісні й танці.

Наприкінці червня на горі Пивиха поблизу Градизька проводиться

обласне мистецьке свято «Пісенне джерело», започатковане у 2000 році композитором і поетом Олександром Білашем та народною артисткою України Раїсою Кириченко. Пісенний фестиваль об'єднує талановитих виконавців із Глобинського, Лубенського, Хорольського та Великобагачанського районів. Традиційно в межах заходу працює містечко майстрів, де представлені вироби народних умільців [37].

Обласне літературно-мистецьке свято «Благословенні ви, сліди мандрівника Сковороди», засноване у 1992 році, щороку наприкінці вересня проходить у селищі Чорнухи. Урочистості розпочинаються покладанням квітів до пам'ятника Г. С. Сковороді на території літературно-меморіального музею, присвяченого видатному землякові. Програма свята передбачає ознайомлення з районною виставкою-конкурсом «Світ Г. С. Сковороди у творчості земляків», літературно-музичні композиції та виступи самодіяльних художніх і фольклорних колективів.

Обласне літературно-музичне свято «Гребінчина світлиця», яке відбувається в місті Гребінка, упродовж багатьох років об'єднує гостей з Полтавської області та сусідніх регіонів з метою вшанування пам'яті видатного поета й громадського діяча Є. П. Гребінки. Захід проводиться наприкінці січня або на початку лютого, напередодні дня народження письменника (2 лютого), та був започаткований у 1995 році.

У селі Ісківці, поблизу криниці Тараса Шевченка, з якої, за переказами, пив воду Великий Кобзар, щороку проходить традиційне літературно-мистецьке свято «В сім'ї вольній, новій», засноване у 1991 році.

Пісенний фестиваль «Хорольські зірочки», започаткований у 2002 році, щорічно об'єднує дітей і юнацьку молодь з різних районів Полтавської області для участі в конкурсних програмах, сприяючи популяризації вокального та фольклорного мистецтва серед молодого покоління.

Обласний пісенний фестиваль «Калинові гуляння», який відбувається на

Пирятинщині в селі Грабарівка, було започатковано у 2004 році. Святкові заходи традиційно стартують біля батьківського дому заслуженого діяча мистецтв України, професора кафедри музики та керівника Українського народного хору «Калина» Григорія Семеновича Левченка.

Основна концертна програма проходить на місцевому Співочому полі «Калина» й охоплює виконання хорових та оркестрових творів, а також хореографічні постановки. За роки існування фестивалю в ньому взяли участь численні фольклорні й танцювальні колективи, серед яких народний самодіяльний фольклорно-етнографічний колектив «Древо» Крячківського сільського клубу (керівник Н. Рева), народний самодіяльний фольклорний колектив «Горлиця» Давидівського сільського будинку культури (керівник Н. Ліневська), народний аматорський вокальний ансамбль «Полісяночка» Новомартиновецького сільського клубу (керівник В. Брагінець), народний самодіяльний фольклорний колектив «Заспів» і народний аматорський фольклорний колектив «Молодички» Сасинівського сільського будинку культури (керівники Т. Гузевська та Н. Цись відповідно).

Обласне свято «Барви Лемківщини» та фестиваль лемківської культури відбуваються в селі Лютенські Будища. У заході беруть участь лемки з різних регіонів України, демонструючи традиції своєї культури через пісні, танці та народну творчість.

Регіональний фестиваль «Барви Хорольщини» проходить у мальовничому куточку на березі річки Голубихи в селі Вишняки. У ньому беруть участь кращі ансамблі, трієсті музики та гармоністи з Хорольщини, Лубенського й Миргородського районів, а народні умільці представляють свої вироби.

Районний огляд-фестиваль народної творчості «Родослів» об'єднує найкращі колективи та виконавців сільських закладів культури, шкіл естетичного виховання та районного будинку культури на Пирятинщині.

«Зелене свято Гончарового дитинства» в селі Суха Кобеляцького району,

на батьківщині О. Т. Гончара, збирає шанувальників українського слова та пісні.

Статистичний опис фестивалів у культурно-мистецькому просторі сучасної Полтавської області ускладнений через стрімкий розвиток фестивального руху, постійне виникнення нових проєктів і припинення діяльності тих, що втратили актуальність. Проте аналіз фестивальної активності регіону дозволяє відзначити значну кількість яскравих зразків народної пісенної творчості.

У період глобалізації та поступового знецінення духовних цінностей фольклорні, літературно-мистецькі свята та музичні фестивалі відіграють важливу роль не лише у збереженні та популяризації традиційної народної культури і вихованні молодого покоління на національних цінностях, а й у залученні туристів з усієї України та з-за кордону.

Таким чином, етнокультурний туризм у Полтавській області є одним із перспективних напрямів розвитку туристичної галузі. Його активізація стимулює попит на етнографічні тури, що приваблюють туристів різного віку та інтересів. Сучасні туристичні маршрути області включають відвідування етнокультурних центрів, таких як Опішне, Гоголеве, Великі Будища та Великі Сорочинці. Розробка нових етнографічних маршрутів спрямована на підвищення туристичної привабливості регіону для внутрішніх і міжнародних відвідувачів.

Далі етнокультурний туризм будемо розглядати як складову європейської інтеграції України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Етнокультурний туризм як складова європейської інтеграції України

Етнокультурний туризм базується на зацікавленні мандрівників автентичним життям народів, їхніми традиціями, обрядами, творчою спадщиною та культурою. Важливе значення мають рекомендації ЮНЕСКО щодо збереження культурно-історичної й природної спадщини, які підкреслюють її роль у розвитку туризму. Історичні, культурні та природні пам'ятки становлять національне багатство держави. Використання територій у туристичних цілях має здійснюватися з дотриманням принципу «Збережи – віднови – не нашкодь». Багато регіонів вирізняються наявністю унікальних історичних місць – давніх міст, палацових комплексів, історико-культурних об'єктів. Розбудова туристичної інфраструктури повинна відбуватися без порушення історичного образу територій, а нові об'єкти мають поєднувати відповідність національним традиціям з власною оригінальністю [133].

Європейська інтеграція є процесом правового, економічного та політичного, а в окремих випадках і соціально-культурного зближення європейських держав, зокрема й тих, що частково розміщені в Європі. Вона являє собою складний і неоднозначний соціально-економічний процес формування тісної взаємодії між країнами Європи та виступає проявом провідної тенденції сучасного історичного розвитку, що полягає в зростанні всебічної взаємозалежності держав, насамперед у сфері економіки, і подальшому зближенні цивілізаційно споріднених національних спільнот [50].

Культурна інтеграція є процесом зближення національних культур і

систем цінностей, а також посилення культурних, комунікаційних і цивілізаційних зв'язків. Її метою є поширення таких цінностей, що сприяють взаєморозумінню між народами й культурами на засадах толерантності та визнання рівноцінності різних культурних моделей.

Глобальне зближення культур і цінностей, а також розвиток комунікаційних і цивілізаційних зв'язків забезпечують швидке поширення й засвоєння досягнень науки, мистецтва та нових форм соціально-політичної діяльності, сприяючи цілісності сучасного світу. У результаті поступово формуються риси нової інтегральної світової культури, утверджуються цінності толерантності, мультикультуралізму, визнання культурного різноманіття та відмова від ксенофобії й мегаломанії.

Водночас культурна інтеграція не передбачає уніфікації культурних норм, способів сприйняття та осмислення світу, культурних кодів і традицій. Кожен етнос у межах глобальної системи засвоює лише ті елементи, які відповідають його історичним традиціям, менталітету та психологічним особливостям [44].

Метою розвитку етнотуризму як складової культурно-пізнавального туризму є ознайомлення з етнографічним потенціалом певної території, її матеріальною та духовною культурною спадщиною. Туризм формує сприятливі умови для культурного взаємозбагачення народів і держав, а його значення у міжкультурній взаємодії є надзвичайно вагомим. Він сприяє формуванню позитивного іміджу країни та виступає важливим інструментом міжнародного культурного обміну на різних рівнях суспільного розвитку.

Культурний і культурно-пізнавальний туризм користуються значною популярністю у світі, а етнографічний напрям є їх важливою складовою, що приваблює туристів своєю автентичністю, унікальністю й подекуди екзотичністю. Саме тому збереження, розвиток і примноження етноресурсів є необхідною умовою становлення етнографічного туризму як перспективної

галузі національної економіки, чинника оптимізації розвитку територій, створення нових робочих місць і збереження культурної спадщини [53].

Етнокультурний туризм є інтегрованим спеціалізованим різновидом туристичної діяльності, що сформувався на перетині туризмології, культурології, етнографії, туристичного краєзнавства та рекреалогії внаслідок міждисциплінарного поєднання їх теоретико-методологічних і прикладних підходів [66].

Етнокультурний туризм охоплює подорожі до місць компактного проживання малочисельних народів, які не мають в Україні власних національно-державних або національно-адміністративних утворень.

Розвиток етнокультурного туризму сприяє поглибленню взаємозв'язків і культурного обміну між представниками таких народів, а також інтеграції їхньої культурної спадщини у світовий культурний простір [50].

Туризм, виконуючи світоглядну, культурно-пізнавальну, соціальну, комунікативну, інтегративну та рекреаційну функції, суттєво впливає на особистість, формування її ціннісних орієнтацій, процеси самопізнання й самовдосконалення. Особливо вагомим є його економічна функція. Водночас, поряд із економічним значенням, туризм утвердився як один із ключових чинників соціальної та культурної інтеграції [50].

Етнокультурний туризм є одним із найбільш популярних напрямів світової туристичної індустрії, а багато країн уже накопили цінний досвід його розвитку. Аналіз зарубіжної практики має особливе значення для становлення етнотуризму в Україні. Важливою умовою його успішного розвитку є відвідування музеїв етнографічного профілю, на основі яких формується значна частина вітчизняних етнотурів. Суттєву роль у популяризації етнотуризму також відіграють етнографічні фестивалі.

У Польщі та Словаччині провідними осередками розвитку етнотуризму є численні етнографічні скансени, музеї та музейні комплекси, а також

фольклорні свята й фестивалі, що приваблюють значну кількість туристів як зсередини країни, так і з-за кордону. Основними напрямками діяльності етнографічних музеїв є експонування пам'яток автентичної матеріальної культури та організація різноманітних етнографічних заходів.

Попри значний етнографічний потенціал України, рівень його популяризації й використання у сфері етнокультурного туризму залишається істотно нижчим порівняно з Польщею та Словаччиною [66].

Наявність вагомого етнокультурного потенціалу України створює сприятливі передумови для розвитку етнотуризму. Зростання популярності цього напрямку в багатьох європейських країнах зумовлює потребу в ґрунтовному вивченні зарубіжного досвіду та його адаптації до українських умов.

Метою етнотуризму є пізнання матеріальної й духовної культури та самобутності різних етнографічних спільнот. Різноманіття етнічної карти світу стимулює сучасного туриста до знайомства з населенням інших країн, їхнім побутом, культурою, мистецтвом, національним одягом і кухнею, звичаями та традиціями. Водночас у сучасному суспільстві матеріальна й духовна культура нерідко відступають на другий план унаслідок трансформації ціннісних орієнтацій народів і етнічних груп. Саме тому відновлення та збереження культурної спадщини є необхідною умовою формування майбутнього, адже це сприятиме залученню іноземних туристів і розвитку туристичної сфери, зокрема етнічного туризму.

На конференції Всесвітньої туристичної організації «Tourism: 2020 Vision», що відбулася в Лісабоні, етнічний туризм поряд із пригодницьким, сільським зеленим, екологічним і культурно-пізнавальним було визнано одним із найбільш перспективних напрямів туристичної діяльності [68].

У підходах до трактування політики у сфері туризму виокремлюють об'єктний і суб'єктний. Перший зосереджується на забезпеченні потреб

туризму як складової економіки, тоді як другий розглядає туризм як засіб реалізації економічних, політичних, культурних та інших цілей Європейського Союзу. Досвід окремих держав має вагоме значення для формування спільної туристичної стратегії майбутньої об'єднаної Європи. Значна кількість архітектурних пам'яток, культурне різноманіття, мальовничі ландшафти та висока концентрація туристичних об'єктів забезпечують привабливість Європи для мандрівників з усього світу. Водночас самі європейці часто обирають відпочинок у межах Європи, надаючи перевагу близьким і безпечнішим подорожам.

Сьогодні туристичну політику дедалі частіше розглядають не як галузеву, а як горизонтальну, що охоплює сукупність заходів у різних напрямках політики ЄС, зокрема екологічному, регіональному та у сфері послуг. При цьому особливо наголошується на ролі туризму у створенні нових робочих місць [41].

Етнокультурний туризм є важливим засобом пізнання власної країни та формування гордості за її культурну спадщину. Його мета полягає у відвідуванні етнотуристичних регіонів України з метою ознайомлення з культурою, побутом, традиціями, діалектами, національною кухнею та образотворчим мистецтвом місцевого населення [83].

Водночас етнокультурний туризм виступає значущою складовою європейської інтеграції України, оскільки сприяє взаємному культурному пізнанню через безпосереднє знайомство з традиційним способом життя та духовними цінностями регіонів.

Етнокультурний туризм належить до перспективних напрямів розвитку туристичної галузі України. Попит на етнотури, що передбачають подорожі до місць походження туристів або знайомство з культурною спадщиною окремих територій, стабільно зростає. З метою залучення іноземних відвідувачів в Україні проводяться численні свята й фестивалі, спрямовані на популяризацію народного мистецтва, фольклору та традиційної культури, а також на зміцнення

культурних зв'язків з українцями за кордоном.

Заключний параграф розкриває повоєнні перспективи розвитку етнокультурного туризму в регіонах України.

3.2. Повоєнні перспективи розвитку етнокультурного туризму в регіонах України

Основними напрямками, здатними активізувати розвиток туризму в Україні, є такі:

- формування позитивного та привабливого туристичного іміджу регіону як унікальної етнокультурної дестинації шляхом активного використання інтернет-маркетингу та засобів масової інформації для висвітлення його самобутніх особливостей і підкреслення індивідуальності в сприйнятті масового туриста;

- нарощування обсягів інвестицій у найбільш перспективні види туризму та туристичні атрактори;

- створення сучасної туристичної інфраструктури (засобів розміщення, харчування, транспорту, рекреаційних зон), що відповідатиме міжнародним стандартам і вимагатиме активної підтримки з боку регіональних органів влади.

- вагомою проблемою залишається підготовка кваліфікованих кадрів та підвищення професійних компетентностей працівників туристичних фірм і компаній.

- у населених пунктах і перспективних туристичних локаціях, де етнографічна тематика є потенційно привабливою, доцільно максимально залучати місцеве населення шляхом організації конкурсів, майстер-класів та

інших заходів, спрямованих на популяризацію цих територій.

- доцільним є активне використання традиційних народних промислів у розвитку туризму та пропонування туристам широкого асортименту унікальної сувенірної продукції, що слугуватиме символічним нагадуванням про край і його пам'ятки. Значний попит мають туристичні товари, оскільки під час подорожей відвідувачі схильні витратити більше коштів, ніж у повсякденному житті. Окрім цього, в етноцентрах можливе налагодження виробництва сувенірів майстрами із залученням туристів до процесу їх виготовлення, що підвищить зацікавленість і сприятиме зростанню продажів.

- для ефективного позиціонування регіону на туристичному ринку відчутною є нестача якісної друкованої продукції, зокрема путівників, спеціалізованої літератури та каталогів культурно-історичних і туристичних об'єктів.

Отже, ключовою метою сталого розвитку етнокультурного туризму є раціональне використання природних ресурсів, збереження культурної спадщини та розвиток територій проживання етносів, а також відтворення ресурсного потенціалу й удосконалення технологій надання туристичних послуг за рахунок доходів туристичного бізнесу. Самостійна участь представників нечисленних народів у реалізації туристичних проєктів виступатиме запорукою стабільного та результативного розвитку сталого туризму в Україні.

В Україні актуальність проблеми підвищення якості життя населення сільських територій, малих і середніх поселень та мономіст акцентується як у державній політиці, так і в стратегіях регіонального економічного розвитку. До пріоритетних завдань належать зростання рівня добробуту населення, зменшення соціальної напруги через створення можливостей зайнятості та підвищення конкурентоспроможності працездатних громадян, а також надання додаткових соціальних гарантій непрацездатним верствам населення. У

вирішенні зазначених питань, як засвідчує світовий досвід, туризм може відігравати важливу позитивну роль.

Характерною особливістю цього виду туризму є його привабливість для майже всіх категорій мандрівників: як для мешканців регіону, так і для іноземних туристів; як для молоді, зацікавленої історією, традиціями та побутом своїх предків, так і для людей старшого віку з різними мотиваціями до подорожей. Водночас в Україні цей туристичний напрям поки що залишається недостатньо популярним і мало поширеним серед широкого кола споживачів.

Для розвитку етнокультурного туризму на рівні регіону, країни чи окремого населеного пункту необхідною є наявність об'єктів культурної спадщини, а також традиційних ремесел, зокрема гончарних майстерень, виноробень, осередків лозоплетіння чи виготовлення народного одягу. У багатьох європейських країнах такі ресурси давно використовуються для формування етномаршрутів (Франція, Іспанія, країни Скандинавії). Поширеним є й поняття етнокультурного ландшафту, що дає змогу туристам зануритися в традиційний спосіб життя місцевого населення – від архітектури до одягу, кухні, музики та танців.

Як один із можливих підходів до формування концепції етнокультурного туризму в регіонах України пропонується застосування шеринг-моделі як чинника підвищення сталості функціонування економіки.

Шерингова економіка являє собою бізнес-модель спільного користування нерухомістю, транспортом, товарами та контентом на засадах оренди або обміну. Її розвиток сприяв формуванню нової культури споживання та трансформації уявлень про власність. Завдяки поширенню інтернет-технологій шеринг вийшов за межі особистого кола взаємодії та набув глобального масштабу [18].

Для розвитку етнокультурного туризму важливою є наявність туристичного потенціалу регіону, розвиненої інфраструктури (автошляхів,

засобів розміщення, харчування та транспортування), підготовлених фахівців, а передусім – соціального чинника, що передбачає позитивне ставлення місцевого населення, а також інституційної підтримки з боку регіональних органів влади.

Самостійний туризм набуває поширення в умовах розвитку інформаційних технологій і становлення нового стилю життя, особливо серед молоді. Протягом останніх років на туристичному ринку спостерігається зміна структури попиту: все більше споживачів віддають перевагу самостійному плануванню подорожей. Значною мірою цьому сприяє розвиток сучасних комунікаційних засобів, мобільних застосунків та сервісів оренди, доступних широкому колу користувачів під час організації відпочинку [18].

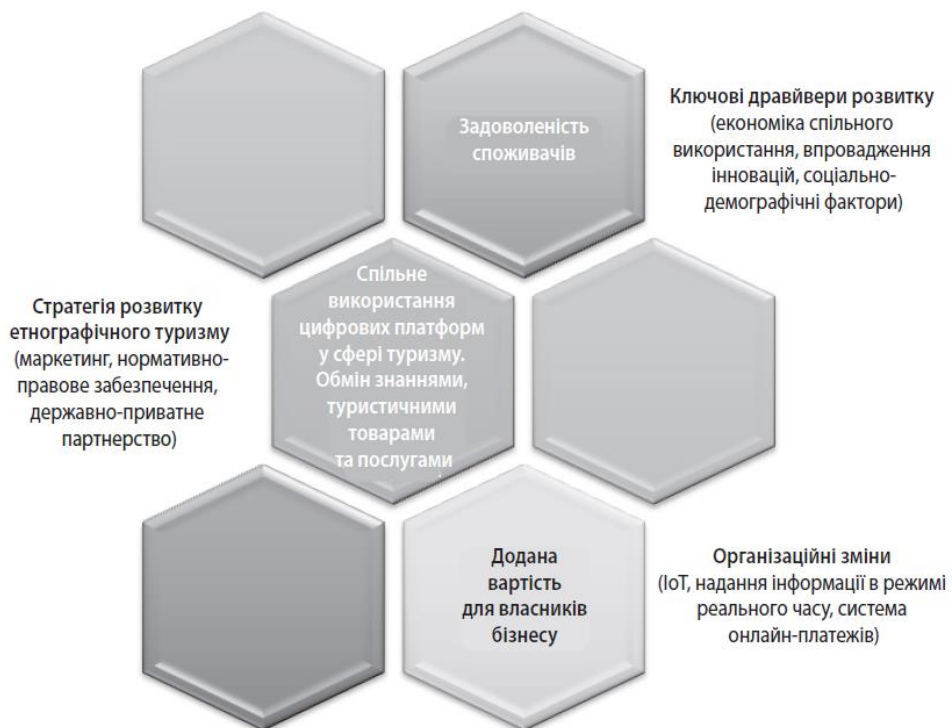

Рис. 3.2.1 Шеринг-модель етнокультурного туризму, за [18].

Отже, використання шеринг-моделей для інтеграції та просування послуг підприємців туристичної сфери й етнотуристичних ресурсів сприятиме залученню значної кількості споживачів туристичних послуг у регіон, підвищенню зацікавленості молодіжної аудиторії та зменшенню витрат на

формування туристичних продуктів. У результаті буде досягнуто вирішення двох ключових завдань: зниження вартості турпакетів за рахунок усунення посередників у процесі їх створення та реалізації, а також зростання участі місцевого населення у наданні туристичних послуг, що в підсумку сприятиме досягненню цілей сталого розвитку регіону.

Варто відмітити, що до показників реалізації цілей сталого розвитку туризму належать забезпечення зайнятості населення, зменшення рівня бідності, розширення можливостей отримання доходів місцевими спільнотами, зокрема через розвиток малого й середнього підприємництва, а також досягнення балансу інтересів територій. (рис. 3.2.1).

Саме шеринг-модель етнокультурного туризму є особливо актуальною в сучасних умовах, що характеризуються динамічним розвитком цифрових і технологічних інновацій та посиленням впливу зовнішніх шоків. Її впровадження здатне сприяти зниженню рівня безробіття, підвищенню гнучкості роботодавців і зростанню прибутковості, а також прискоренню процесів перекваліфікації та підвищення професійного рівня працівників туристичної галузі.

Розвиток етнокультурного туризму в Україні спрямований на вирішення таких завдань [18]:

- формування міжетнічної поваги;
- виховання патріотизму, любові до рідного краю та поваги до історичного минулого;
- підвищення інтелектуального рівня населення;
- сприяння відродженню національних культур, ремесел, мови, традицій і обрядів;
- збереження пам'яток традиційної архітектури, характерних для різних етносів, у автентичному вигляді;
- розширення традиційної туристичної діяльності;

- створення додаткових робочих місць;
- пом'якшення сезонних коливань у туристичному потоці регіону.

Створення і реалізація етнокультурних проєктів на території країни сприятиме:

- задоволенню потреб широкого кола туристів у якісному відпочинку та послугах;
- забезпеченню зайнятості більшої кількості місцевого населення завдяки створенню нових робочих місць, оскільки туризм є однією з провідних галузей у світі за кількістю робочих місць;
- появі робочих місць як у містах і великих центрах, так і в селах та селищах, де проживають носії етнокультури;
- підвищенню привабливості регіону для потенційних інвесторів;
- збільшенню надходжень до регіональних та муніципальних бюджетів.

Розвиток етнокультурного туризму сприятиме соціально-економічному зростанню регіону та покращенню рівня й якості життя місцевого населення. Крім того, етнокультурні відмінності та етнографія може допомогти краще зрозуміти справжні причини сучасної війни та її наслідки. Ми маємо професійний обов'язок усвідомлювати діаметрально протилежні погляди не лише на війну, а й на українську культуру та історію.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Туризм є загальновизнаною прибутковою галуззю економіки та джерелом зайнятості місцевого населення. Етнотуризм сприяє кращому пізнанню населенням як власної, так і культури інших народів, а також зміцнює толерантні міжкультурні відносини.

2. Розвиток етнічного та етнокультурного туризму повинен сприяти вихованню молоді, формуванню дбайливого ставлення до природного середовища й об'єктів історико-культурної спадщини, а також утвердженню патріотизму та поваги до національних традицій.

3. Динамічний розвиток етнокультурного туризму у контексті глобальних тенденцій розвитку сучасного світу, потребує нового підходу до осмислення цієї сфери. Актуальним стає пошук і впровадження інноваційних моделей та інструментів взаємодії численних складових процесу етнокультурного туризму.

4. Зусилля держави та громадськості щодо підтримки етнокультури через систему освіти, культуру та засоби масової інформації, за умови належного фінансування, можуть давати плідні результати.

5. Європейський етнокультурний туризм здебільшого проявляється як чітко тематизований екскурсійний продукт, а азіатський етнокультурний компонент помітний у деталях – у манері обслуговування клієнта, особливій організації простору, атмосфері, характерній для азійських екскурсій, а також у загальному антуражі. Це здебільшого зумовлено етапом розвитку суспільства відвідуваної країни.

6. Нині в Україні відсутні чітко визначені моделі розвитку етнокультурного туризму, їх ще необхідно розробити. Основними чинниками його потенційного зростання є значні ресурси в регіонах проживання корінних народів на Заході та Півдні країни, а також велика кількість створених останнім

часом громад цих народів, зацікавлених у залученні туристів.

7. Етнокультурний туризм у Полтавській області є одним із перспективних напрямів розвитку туристичної галузі. Його активізація стимулює попит на етнографічні тури, що приваблюють туристів різного віку та інтересів. Сучасні туристичні маршрути області включають відвідування етнокультурних центрів, таких як Опішне, Гоголеве, Великі Будища та Великі Сорочинці. Розробка нових етнографічних маршрутів спрямована на підвищення туристичної привабливості регіону для внутрішніх і міжнародних відвідувачів.

8. Етнокультурний туризм належить до перспективних напрямів розвитку туристичної галузі України. Попит на етнотури, що передбачають подорожі до місць походження туристів або знайомство з культурною спадщиною окремих територій, стабільно зростає. З метою залучення іноземних відвідувачів в Україні проводяться численні свята й фестивалі, спрямовані на популяризацію народного мистецтва, фольклору та традиційної культури, а також на зміцнення культурних зв'язків з українцями за кордоном.

9. Розвиток етнокультурного туризму здатний стати важливим чинником соціально-економічного зростання регіонів, сприяючи їх комплексному розвитку та покращенню рівня й якості життя місцевих громад. Водночас етнографія відіграє значну роль у глибшому осмисленні першопричин сучасної війни та її наслідків. Професійний обов'язок фахівців полягає в умінні розуміти й аналізувати кардинально різні підходи та оцінки – не лише щодо воєнних подій, а й стосовно української культури та історичної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автентична Україна. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tehnologia-vikonanna-visivki-bilim-po-bilomu-dopracovanij>
2. Алешугіна Н. О. Етнокультурні ресурси: сутність, класифікація, значення для розвитку туризму. URL: <https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/bc.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні. Аналітичний звіт з науково-дослідної роботи. К., 2023. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-war-%D0%86mpact-analysis.pdf>.
4. Атаманчук З.А. Туризм в Європейському Союзі задля сталого розвитку. Економіка і організація управління. 2024. № 2 (54). С. 191-202. DOI <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.18>.
5. Атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина» / за ред. Л. Г. Руденка. Київ : Ін-т географії НАН України, 2021.
6. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 168-180.
7. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: ВЦ КНУ, 2002. 396 с.
8. Бойко В., Далевська Н. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. *Управління змінами та інновації*. 2022. №3. С. 5-10.
9. Бойко М. Г. Методологічні засади дослідження соціально-економічної цінності туризму. *Бізнес Інформ*. № 7. 2013. С. 208-215.
10. Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризм. Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи : зб. матер. Всеукр. наук.- практ. конф. молодих вчен., м. Львів, 2 берез. 2011 р. Львів, 2011. С. 1.
11. Бригілевич Г., Мальська М. Вплив міжнародного туризму на соціально-

економічний розвиток України в умовах війни. URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9\(16\)-50-59](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-9(16)-50-59).

12. Вечерський В. В. Культурна спадщина України. 2022. URL: <https://vue.gov.ua/>.

13. Відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. URL: <https://bit.ly/2UEZmKy>.

14. Відновлення малого та середнього бізнесу у секторі туризму та гостинності в 2023-2033 роках. Стратегічна Дорожня карта. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-library-small-and-medium-sized-businesses-recovery.pdf>.

15. Відновлення туризму і туризм для відновлення. URL: <https://www.ukrainer.net/turyzm-vidnovlennia/>.

16. Відродження туризму після війни: про що каже міжнародний досвід та які можливості є для України? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3658/reviving-tourism-after-the-war-what-does-international-experience-tell-us-and-what-opportunities-are-there-for-ukraine>.

17. Воронкова Т., Притуленко А. Міжнародний туризм і його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/85.pdf.

18. Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамара І. М., Сичугова І. С. Сталий розвиток етнографічного туризму як засіб збереження та повоєнного відновлення етнокультурної спадщини України. *Бізнес-інформ*. 2023. №10. С. 216-226.

19. Герасименко Т. В. Роль туристичної галузі у реалізації соціально-економічних цілей сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 6 (57). С. 15-22.

20. Герасимів З. М., Христенко Г. М. Особливості розвитку туризму в

Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. С. 25-35.

21. Головкова Л. С., Юхновська Ю. О. Комплексний аналіз та оцінка впливу чинників на формування та розвиток туристичної галузі України. *Бізнес Інформ*. 2020. №2. С. 179-186.

22. Гурська І.С., Герасимів Г.М. Фактори розвитку туристичного бізнесу в умовах ринку. *Агросвіт*. 2019. № 20. С. 88–92.

23. Департамент культури і туризму Полтавської ОВА. URL: <https://culture.poda.gov.ua/?categoryId=9607>

24. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

25. Державне агентства розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.

26. Державний музей-заповідник українського гончарства. URL: <http://www.opishne-museum.gov.ua/>

27. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf.

28. Дутчак О., Калущий І. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму в контроверсійному баченні науковців. *Гілея*. 2013. №6. С. 64-66.

29. Єрко І. Сталий та безпечний розвиток туризму як один з критеріїв трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 7–13. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/29.1>

30. Журба І., Несторишен І., Матюх С. Реалізація державної туристичної політики в контексті регіонального розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 51-61.

31. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. Офіційний сайт. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/>.

32. Зубайр А. Вплив Організації Об'єднаних Націй на туризм в контексті сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-155>.

33. Культурне життя регіону: фестивалі, виставки та ініціативи. URL: <https://kolo.news/category/dozvillia/45386>.

34. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 334 с.

35. Кобаль Б. Історія розвитку етнографічного туризму в Україні. *Східноєвропейський історичний вісник*. Вип. 2, 2017. С.98-102.

36. Коваль Н.О., Логвин М.М. «Вимушений» туризм в Україні: масштаби прояву та загрози. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті: тези доповідей XLV Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2021 рік (м. Полтава, 13–14 квітня 2022 р.)*. Полтава : ПУЕТ, 2022. Ч. 2. С. .239-240.

37. Кондратенко М. Фольклорні фестивалі, літературно-мистецькі, пісенні свята Полтавщини. Полтавський краєзнавчий музей : Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: збірник наукових статей. Випуск XII / ПКМВК; [ред. кол. : Волошин Ю. В., Гаврилюк Н. О., Киридон А. М. та інш.; гол. ред. кол. Супруненко О. Б.; наук. ред. Мокляк В. О.]. Полтава : Дивосвіт, 2017. С. 367-378.

38. Концепція Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/files/2022-05/stratvidnovlennyakoncept-v2.pdf>.

39. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці : Технодрук, 2022. С. 337–341.

40. Кот С. І. Про стан збереження культурної спадщини України: Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань "Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні" 18 квітня 2018 р. НАН України. Інститут історії України, Центр досліджень історико-культурної спадщини України. К., 2018. 42 с.

41. Краєвська О. А. Політика Європейського Союзу у сфері туризму: концептуальні засади та інституційні механізми: Монографія Львів: Монографія / О. А. Краєвська. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 276 с.

42. Крисаченко В. С. Геополітика. Науковий інструментарій українознавця. Довідник. К.: ННДІУВІ, 2012.

43. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. № 3. С. 73–76. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kulakovska.htm.

44. Культурна інтеграція. URL: https://pidru4niki.com/15970122/kulturologiya/kulturna_integratsiya.

45. Логвин М., Карпенко Н., Шуканов П. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку регіональної туристичної дестинації. *Східна Європа: економіка, бізнес і управління*. 2019. Вип. 4 (21). С. 393-399.

46. Логвин М., Мороз М., Логвин Д. Туристичний сектор під час воєнного стану: стан, загрози та перспективи. «Світ наукових досліджень. Випуск 18»: матеріали Міжн. мультидисц. наук. інтернет-конф., (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 20-21 квітня 2023 р.) / [редкол. : О. Патряк та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. С. 37-43. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/4462/>.

47. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.

48. Мартиненко О.В. Аналіз наукових підходів щодо визначення поняття

«духовна культура». URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/01/73-78__no-1__vol-12__2006__UKR.pdf.

49. Макарчук Н. Етнотуризм в соціокультурному середовищі: концепція дослідження. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. Випуск 14. С. 291-302.

50. Макарчук Н. Етнотуризм як складова європейської інтеграції України: методологія і політологічний аналіз. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. Випуск 14. С. 206-214.

51. Мапа культурних втрат. 2022. *Український культурний фонд*. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>.

52. Мацикур Г.В. Туристичне краєзнавство. Тернопіль: Технічний коледж ТНТУ ім. І. Пулюя. Тернопіль 2014. 155 с.

53. Мелько Л. Ф. Етнографічний туризм як складова культурно-пізнавального туризму. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/melko_0015.pdf.

54. Миронов Ю.Б., Свидрук І.І. Туризм як чинник економічного розвитку країни. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 255-262.

55. Міністерство культури України. Офіційний сайт. URL: <https://mcsc.gov.ua/>.

56. Моца А., Шевчук С., Серeda, Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. Випуск (41). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560>.

57. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/lw/lviv/museums/crafts/>

58. Музей народної архітектури та побуту (Пирогово). URL: <http://www.primetour.ua/uk/excursions/museum/Muzey-narodnoy-arhitekturyi-i-byita--Pirogovo-.html/>.

59. Музей писанкового розпису. URL: pysanka.museum.

60. Музей українського весілля. URL: <http://dikanka-turism.inf.ua>.
61. Національний музей народної архітектури та побуту України. URL: <https://pyrohiv.org.ua/>
62. Національний Сорочинський ярмарок. URL: <https://yarmarok.in.ua/>.
63. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>.
64. Парфіненко А. Культурний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територій. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип.43. Ч.1. С.233-242.
65. Парфіненко А. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126. Ч. 1. С. 12-23.
66. Петранівський В. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика. *Франкова Криниця*. 2012. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/petranivsky3.htm.
67. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Д. Заставного. К.: Знання, 2006. 575 с.
68. Петрик Н. А., Олексійчук Т. В. Етнічний туризм: зміст, особливості та форми. URL: [https://Nzvdpu_geogr_2010_20_32%20\(2\).pdf](https://Nzvdpu_geogr_2010_20_32%20(2).pdf).
69. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та економіка в рідній школі*. 2015. №4. С. 257.
70. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
71. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102–112.
72. Повоєнна відбудова: дослідження досвіду та поточного стагу. URL:

<https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html>.

73. Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього. Київ, 2022. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/post-war-reconstruction-UA3001.pdf>.

74. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>.

75. Політична географія і геополітика: навч. посібник / Б.П. Яценко, В.І.Стафійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. К.: Либідь, 2007. 255 с.

76. Принципи повоєнного відновлення природи України. URL: <https://www.savednipro.org/povoyenne-vidnovlennya/>.

77. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.

78. Проект №37. Розробка стратегічної Комплексної програми розвитку туризму «Полтава туристична 2030», забезпечення її реалізації. URL: <https://open.rada-poltava.gov.ua/strategiya/project/43/Rozrobka-strateg%D1%96chno%D1%97-Kompleksno%D1%97-programi-rozvitku-turizmu-Poltava-turistichna-2030,-zabezpechennya-%D1%97%D1%97-real%D1%96zac%D1%96%D1%97>.

79. Про туризм: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995. №31. Ст.241 (в редакції від 04.08.2011). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre>.

80. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Аудиту збитків, понесених внаслідок війни». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist>

/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi.

81. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

82. Решетилівське килимарство. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Reshetylivka_Carpet_Weaving?uselang=uk.

83. Рожнова В., Терес Н. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід. Етнічна історія народів Європи. 2013. Вип.39. С.35-44. URL: доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/rozhnova.htm.

84. Розвиток українського етнотуризму: Проблеми та перспективи. URL: <http://www.liet.lviv.ua/redakce/tisk.php?clanek=1048&lanG=uk&>

85. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Економічні науки. 2022. Випуск 46. С. 11–15.

86. Сабадаш Ю. С., Гавенко О. С. Етнокультурний туризм: особливості та перспективи розвитку. Вісник маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. 2013. Вип. 5. С. 65-70.

87. Світовий туристичний барометр. URL: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm: Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer.

88. Святоха Н. Ю. Підходи до класифікації етнічного туризму. URL: https://tourlib.net/statti_tourism/svyatoha.htm.

89. Семків М.О. Теоретичні підходи до визначення поняття та сутності етнографічного туризму. URL: [https://economics.kntu.kr.ua/archive/9\(42\)/42_Semkiv.html](https://economics.kntu.kr.ua/archive/9(42)/42_Semkiv.html).

90. Сіра Е.О. Голубець І.М. Безрученков Ю.В. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. *Економіка та управління підприємствами*. 2022. Випуск 68. С. 155-158.

91. Скляр Г.П., Дробиш Л.В., Тараненко О.О., Логвин М.М., Шуканов П.В.

Феномен дозвілєвої діяльності: туризмологічний дискурс. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія “Економічні науки”. 2023. № 1 (107). С. 60-65.

92. Скуратівський В. Місяцелік: Укр. нар. календар. К.: Мистецтво, 1993. 208 с.

93. Смалъ І. В. Геополітичні чинник розвитку міжнародного туризму URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/>.

94. Статистичний щорічник України за 2023 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2024. 387 с.

95. Статистичні дані щодо перетину українського кордону громадянами інших держав. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/statistichni-dani-shchodo-peretinu-ukrayinskogo-kordonu-inozemcyami>.

96. Стратегічна концепція відбудови туристичного потенціалу України у поствоєнні часи. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38573/5/22dtvupc.pdf>.

97. Телегуз К. А., Сорвіна Ю. М. Візія та стратегії повоєнного відновлення українського туризму. *Туризм в Україні: виклики та відновлення* : зб. матеріалів Міжнар. турист. форуму, 21–22 берез. 2023 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2023. С. 182–183. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/49a2bd09-ac69-4162-a685-079501fb77cc/content>.

98. Тенденції розвитку сучасної геополітичної ситуації у світі. URL: <http://bintel.com.ua/uk/>.

99. Терес Н. В. Етнотуризм: Навчальний посібник. Для здобувачів освіти денної форми навчання. Київ, 2022. 92 с.

100. Ткачук Л. М. Актуальна геополітична ситуація як чинник розвитку регіонального туризму. *Регіональна політика: політико-правові засади, урбаністика, просторове планування, архітектура*. Частина 2 : зб. наук. праць,

2019. Вип. 5. С. 169-173.

101. Туризм. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

102. Туристична статистика України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2021-roci-v-ukrayini-naybilshe-vitrachali-groshey-turisti-z-oae> (дата звернення: 05.12.2025).

103. Туристичний барометр України 2009-2019. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2019.pdf>.

104. Туристичний барометр України 2021-2022. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2022.pdf>.

105. У 2024 році туристична сфера України принесла в бюджет майже 3 млрд грн. URL: <https://surl.lu/xocjch>.

106. Україна: Етнокультурна мозаїка. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6086>.

107. Філюк С. М., Зарічняк А.П. Стратегічне планування екосистемного відновлення безпеки туристично-рекреаційного потенціалу України. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/130>.

108. Худавердієва В., Мерчанський В., Чуйко Н., Воронкова А. Стратегія економічної адаптації туристично-рекреаційної сфери України до міжнародного туристичного ринку. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. № 6 (2). URL: <http://www.is-journal.com/is/article/download/89/58>.

109. Щербакова Н. О. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/39>.

110. Що таке ностальгічний туризм? URL: <http://infotour.in.ua/nostalgic-tourism.htm>.

111. Юхновська Ю. О. Вплив глобалізації та євроінтеграції на туристичну

галузь України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23(2). С. 147-152. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23(2)__30).

112. A trip back to your roots. *Nick Easen. BBC*. URL: <http://www.bbc.com/travel/feature/20120404-a-trip-back-to-your-roots>.

113. Bywater H. The market for cultural tourism in Europe. *EIU Travel & Tourism Analyst*. 1993. № 6. P. 30-46

114. Charter of Cultural Tourism. *ICOMOS International Scientific Committee on Cultural Tourism*. URL: http://www.icomos.org/tourism/tourism_charter.html.

115. Crisis in Hospitality and Tourism: A study on the impacts of terrorism on Indian Hospitality and Tourism Industry URL: <https://www.researchgate.net/>.

116. Economic Impact Report, 2019. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>.

117. European Court of Auditors. EU Support to tourism. Need for a new orientation and a better funding approach. 2021. 58 p.

118. Heritage Tourism. *National Trust for Historic Preservation*. URL: <http://www.preservationnation.org/information-center/economics-of-revitalization/heritage-tourism/>.

119. How the war in Ukraine will affect European tourism. *globetrender.com*, 2022. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect>.

120. Karnaushenko, A., Petrenko, V., Tanklevska, N., Borovik, L., Furdak, M. Prospects of youth agricultural entrepreneurship in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. № 6 (4). P. 90-117. URL: <https://doi.org/10.51599/are>.

121. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., & Boiko L. International Tourism Development in the Context of Increasing Globalization Risks: On the Example of Ukraine's Integration into the Global Tourism Industry. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. № 13 (12). P. 303.

122. Lyulyov O., Us Y., Pimonenko T., Kwilinski A., Vasylieva T., Dalevska N., Polcyn J., & Boiko V. The Link between Economic Growth and Tourism: Covid-19 Impact. Proceedings of the 36th International Business Information Management Association (IBIMA) 4–5 November 2020 / S. Khalid, S. Soliman (ed.). Granada : IBIMA Publishing, 2020. P. 8070–8086.

123. Notzke C. Indigenous tourism development in southern Alberta, Canada: Tentative engagement. *Journal of Sustainable Tourism*. 2004. №12 (1). P.29-54.

124. Oktoberfest. URL: <https://www.focus.de/reisen/deutschland/oktoberfest/>.

125. Richards G. Cultural Tourism in Europeds. Wallingford: CAB Int., 2005. 254 c.

126. Richter, Linda. Political Instability and Tourism in the Third World // Tourism and the Less Developed Countries. Edited by David Harrison. New York: Wiley. 1992. P. 35-46.

127. Ryan C., Aicken M. Indigenous tourism: The commodification and management of culture. *Elsevier*. 2005.

128. Romanenko Y.O., Boiko V., Shevchuk S. M., Barabanova V. V., Karpinska N. V. Rural development by stimulating agro-tourism activities. *International Journal of Management*. 2020. №11(4). P. 605–613.

129. Scots firms urged to benefit from ancestral tourism. Alistair Munro. *The Scotsman*. URL: <http://www.scotsman.com/lifestyle/scots-firms-urged-to-benefit-from-ancestral-tourism-1-3021419>.

130. Shamara I., Haronenko H., Kryvulkina, D. Проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку України в контексті загальносвітових тенденцій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2020. №11. С. 128-139.

131. Smart parking: global market size 2018/2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/874999/global-smart-parking-market-size>.

132. Sönmez S.F. Tourism, Terrorism and Political Instability. *Annals of Tourism Research*. 1998. Vol. 25, № 2. P. 416-456.
133. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. UNESCO. 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>.
134. Top funded digital health categories worldwide in 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/736163/top-funded-health-it-technologies>.
135. Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030. URL: <https://www.undp.org/publications/tourism-and-sustainable-development-goals-journey-2030>.
136. Tourism and craft production as drivers of economic recovery: representatives of 13 Ukrainian oblasts discussed the potential of the creative economy. URL: <https://surl.lt/lprijn>.
137. Ukraine is new horizons URL: <https://nhukr.org/our-history/>.
138. UNWTO Tourism Highlights 2023 Edition. URL: <https://tourismecotedivoire.ci/wp-content/uploads/2023/12/Tourism-Highlights.pdf>.
139. UNWTO Tourism Highlights 2024 Edition. URL: <https://tourismecotedivoire.ci/wp-content/uploads/2024/12/Tourism-Highlights.pdf>.
140. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, July 2021. UNWTO. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.4>.
141. Van den Berghe P.L. The quest for the other: ethnic tourism in San Cristobal. Mexico: University of Washington Press, 1994.
142. Webster C., Ivanov S.H. Geopolitical drivers of future tourist flows. *Journal of Tourism Futures*. 2014. Vol. 1 №1. P. 59-69.
143. World Travel and Tourism Council WTTC. URL: <https://wttc.org/>.
144. World Travel and Tourism Council: Global Economic Impact and Trends 2021. UNWTO. 27 p.